

XVIII

a m ž i a u s
studijos

4

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Visuomenė. Kasdienybės istorija

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

4

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Visuomenė. Kasdienybės istorija

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2018

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovičų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-18-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2018

© Straipsnių autoriai, 2018

© Lietuvos istorijos institutas, 2018

ISBN 978-609-8183-45-0

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 12

KASDIENYBĖS ISTORIJS

VIENUOLIJŲ GYVENIMAS

Andrea Mariani

- Świat rzeczy jezuitów w nieświeżu i w słucku. Między wymogami życia zakonnego a tożsamością szlachecką ... 20
Daiktiskasis Nesvyžiaus ir Slucko jėzuitų pasaulis. Tarp dvasininko luomo reikalavimų ir bajoriškosios tapatybės. *Santrauka* ... 57

Martynas Jakulis

- Nobiles pauperes*: Vilniaus misionierių špitolės globotiniai XVIII a. ... 58
Nobiles pauperes: The Clientele of the Congregation of Mission Hospital in Eighteenth-Century Vilnius. *Summary* ... 72

Asta Vaškeliėnė

- Etiketas ir buitinis reformuotoje XVIII a. antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pijorų edukacijoje: lyginamasis tyrimas ... 73
Etiquette and Household Routine in the Education of Piarists in the Second Half of the 18th Century in the Grand Duchy of Lithuania: Comparative Study. *Summary* ... 96

BAJORIŠKOJI ERDVĖ

Adam Stankevič

- Merkinės seniūno Mato Ogińskiego kasdienybė: ūkinių ir teisminių reikalų verpetuose ... 98
Daily Routine of Elder of Merkinė Mateusz Ogiński: in the Vortexes of Economic and Legal Matters. *Summary* ... 115

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

- Veiklios moters kasdienybė: epizodas iš Izabelės Liudvikos Borch-Pliaterienės (1752–1813) gyvenimo ... 116
Daily Life of an Active Woman: Episode from the Life of Izabela Ludwika Borch Platerowa (1752–1813). *Summary* ... 143

Daiva Milinkevičiūtė

Tarp dviejų kolonų: XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Vilniaus masonų kasdienybė simbolikoje ... 144

Between Two Pillars: Daily Life in the Symbolism of the Late Eighteenth Century Masons of Vilnius. *Summary* ... 163

Marius Daraškevičius

„Magiškasis kambarys“: gyvybinga ir prisitaikanti vaistinėls tradicija

Lietuvos bajorų namuose ... 164

‘The Magical Room’: Lively and Adaptive Tradition of a Still Room in Manor Houses of the Lithuanian Nobles. *Summary* ... 195

KARIO KASDIENYBĖ

Valdas Rakutis

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės kasdieninio gyvenimo standartai 1764–1788 m. ... 198

Standards of Ordinary Life in the Armed Forces of the Grand Duchy of Lithuania in 1764–1788. *Summary* ... 217

Eduardas Brusokas

1794 m. sukilėlių viešieji renginiai Vilniuje ... 218

Public Events Held by the Rebels of 1794. *Summary* ... 228

Lina Balaišytė

Rusų karininkija kasdieniniame ir šventiniame XVIII a. Vilniaus gyvenime: taikaus sugyvenimo regimybė ... 229

Russian Officers in Everyday and Festive Life in Eighteenth Century in Vilnius: the Semblance of Peaceful Coexistence. *Summary* ... 242

SOCIALINIAI RYŠIAI

Gintautas Sliesoriūnas

Lietuvos respublikonų suvažiavimai Vilniuje 1701 m.: bandymai įtvirtinti antisapieginio judėjimo iškovotą valdžią ... 246

1701 Lithuanian Republican Conventions in Vilnius: Attempts to Consolidate Power Won by the Anti-Sapegian Movement. *Summary* ... 268

Anna Lepalczyk

Situacija społeczna kowieńskich ewangelików augsburskich w świetle tumultu z 1765 roku ... 269

Kauno evangelikų liuteronų visuomeninė padėtis 1765 m. sąmyšio šviesoje. *Santrauka* ... 283

Piotr Pilarczyk

Modernizacja wymiaru sprawiedliwości. Reformy Sądu Komisji Skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego (1765–1791) ... 284
Nuosprendžių modernizacija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo komisijos teismo reformos 1765–1791 m. *Santrauka* ... 298

Domininkas Burba

Tiltai ir keltai kaip XVIII amžiaus Vilniaus pavieto bajorų teisinių ginčų objektai ir nusikaltimų erdvės ... 299
Bridges and Ferries as Objects of Dispute and Crime Locations among Eighteenth Century Nobles of Vilnius District. *Summary* ... 317

Александр Довнар / Aleksandras Dounaras

Реформа управления города Высокое (Брестское воеводство) 1794 года ... 319
Lietuvos Aukštojo Bresto vaivadijoje valdymo reforma 1794 m. *Santrauka* ... 364

ANOTACIJOS

Domininkas Burba. *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII amžiaus Vilniaus paviete*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016. – 384 p. ISBN 978-609-471-085-8 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 366

Wojciech Szafranski. *Józef Weysenhoff – polityk, prawnik, legislator czasów Oświecenia*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017. – 573 p. ISBN 978-83-232-3203-2 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 368

Dariusz Rolnik. *Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*, Katowice: Wydawnictwo uniwersytetu Śląskiego, 2018. – 238 p. ISBN 978-83-226-3124-9 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 371

Ilustracijų sąrašas ... 372

Asmenvardžių rodyklė ... 375

Vietovardžių rodyklė ... 387

РЕФОРМА УПРАВЛЕНИЯ ГОРОДА ВЫСОКОЕ (БРЕСТСКОЕ ВОЕВОДСТВО) 1794 ГОДА

ДОВНАР АЛЕКСАНДР

Институт истории Национальной академии наук Беларуси

Аннотация. В статье рассмотрены положения составленных в 1794 г. ординаций¹ организации городского самоуправления и самоуправления еврейской общины города Высокое (Брестское воеводство). Ординации регламентируют порядок избрания членов органов самоуправления мещанской и еврейской общин, а также порядок функционирования этих органов. Установлено, что ординации разрабатывались с целью создания условий для быстрейшего экономического восстановления и динамичного развития города. Системы самоуправления христианской и еврейской общин, вводимые ординациями 1794 г. в Высоком, соответствовали новому законодательству Речи Посполитой: на содержание ординаций оказало влияние общегородское законодательство Речи Посполитой 90-х годов XVIII в. При этом ординации 1794 г. являются адаптацией для частного города редакций Закона о вольных городах Речи Посполитой 1791 и 1793 гг., что выразилось в присвоении панскому двору статуса контролирующей инстанции, обладающей властью над органами городского самоуправления. Магистрат города Высокое должен был стать административно-распорядительным и судебным органом. Право выбирать основных городских урядников получали мещане, второстепенных – магистрат. Административная деятельность магистрата полностью контролировалась двором. Предполагалось, что и магистрат, и кагал большое внимание будут уделять вопросам благоустройства и безопасности города. Ординация организации самоуправления еврейской общины города Высокое 1794 г. разрабатывалась с целью реорганизации самоуправления еврейской общины в соответствии с новыми принципами, а также с целью обеспечения контроля деятельности кагала панским двором.

Тексты ординаций организации городского самоуправления и самоуправления еврейского кагала города Высокое 1794 г. публикуются во второй части статьи.

Ключевые слова: город, Высокое, Брестское воеводство, Франтишек Сапега, мещане, евреи, самоуправление, магистрат, кагал.

В конце XVIII в. в Речи Посполитой проводился целый ряд административных реформ, и особое место среди них занимала реформа городов. Идея городской

¹ Ординация – устав, инструкция.

реформы, возникшая во время подготовки и развивавшаяся в ходе работы четырехлетнего сейма Речи Посполитой (1788–1792 гг.), была реализована в принятом 21 апреля 1791 г. Законе о вольных городах и в сопутствующих нормативно-правовых актах². Прогрессивные реформы Четырехлетнего сейма были отменены Тарговицкой конфедерацией и Гродненским сеймом 1793 г., но идея вольных городов сохранилась, и на том же Гродненском сейме 23 ноября 1793 г. Закон о вольных городах был принят в новой редакции³. Несмотря на то, что по сравнению с редакцией 1791 г. компетенция городских органов самоуправления стала более узкой, также была редуцирована и включенность этих органов в общегосударственную систему управления⁴, сами идеи городской реформы и ее основные направления, пусть в усеченном виде, были сохранены.

Закон о Вольных городах в редакциях 1791 и 1793 гг. действовал в государственных городах и местечках, но общая тенденция реформирования городской жизни была заметна и в частновладельческих городских поселениях. Так, в конце июня 1794 г. по повелению генерала артиллерии Великого княжества Литовского Франтишка Сапеги (*Franciszek Sapieha*) была принята ординация организации самоуправления в городе⁵ Высокое Брестского воеводства⁶. Городское самоуправление в данном документе фигурирует как «магдебургия», «магдебургская юрисдикция» или «городская юрисдикция».

Рассмотрим структуру и основные положения ординации. Ординация состоит из преамбулы, содержащей обоснование введения самоуправления в городе, и 9 разделов:

- I. – Состав магистрата;
- II. – Порядок проведения выборов магистрата;
- III. – Функции магистрата;
- IV. – Порядок работы магистрата (16 пунктов);

2 *Volumina Legum* (далее – VL), т. IX, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1889, p. 215–219, 291–297, 301–313.

3 VL, т. X, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1952, p. 197–211.

4 Jan Wąsicki, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z 1793 roku. Studium historyczno-prawne*, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1952; Сяргей Стрэнкоўскі, Рэформы гарадскога самакіравання Беларусі ў 90-я гады XVIII стагоддзя = Self-government reforms in Belarusian cities in the 90-s of XVIII century, in: Ученые записки. Витебский государственный университет имени П.М. Машерова, т. 12, Витебск, 2011, с. 75–84; Idem., Гарадская рэформа апошняга Гродзенскага сейма, in: *Научные труды Республиканского института высшей школы*, вып. 12, ч. 1: *Исторические и психолого-педагогические науки*, Минск, 2012, с. 282–289 и др.

5 Высокое в источниках XVII–XVIII вв. называется как городом, так и местечком. В связи с тем, что в ординации Высокое названо городом, в публикации будем пользоваться термином «город».

6 *Urządzenie jurydykcyi magdeburskiej w mieście Wysokie Litewskie*, in: *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (Библиотека Вильнюсского университета, Отдел рукописей), далее – VUB RS), f. 4, b. 12069 (A-257), l. 41–66.

- V. – Городские доходы и расходы (16 пунктов);
- VI. – Функции и порядок деятельности городского суда (11 пунктов);
- VII. – Обязанности писаря магистрата (12 пунктов);
- VIII. – Обязанности лавников (14 пунктов);
- IX. – Образцы присяги городских урядников.

Разделы ординации различаются объемом и структурой: раздел III представляет собой небольшой абзац, содержащий описание основных направлений деятельности магистрата, при этом гораздо большие по объему разделы IV–VIII поделены на отдельные пункты, и некоторые пункты разбиты на подпункты.

Как следует из преамбулы документа, введение самоуправления в Высоком в 1794 г. было обусловлено стремлением Ф. Сапеги создать систему городского управления, позволяющую обеспечить внутренний порядок (в частности, учреждение соответствующего требованиям времени городского суда) и способствующую развитию и благоустройству города – владелец города желал создать условия для «всеобщего благополучия» и «осчастливить» жителей. Кроме того, необходимо было найти пути решения сложной экономической ситуации, которая сложилась в результате непростого общественно-политического положения страны⁷.

Правовым основанием принятия ординации и введения «городской юрисдикции» был закон (конституция) сейма Речи Посполитой 1776 г. – законом предусматривалась отмена магдебургского права в небольших государственных городах и местечках⁸. Магдебургское право сохранялось только в крупнейших городах и в административных центрах воеводств и поветов: Вильне, Лиде, Троках, Ковне, Новогрудке, Волковыске, Пинске, Минске, Мозыре, Бресте и Гродно⁹. Решение вопроса о сохранении или не сохранении магдебургского права в частновладельческих городах и местечках данный закон оставлял за самими владельцами¹⁰.

Ф. Сапега право на сохранение магдебургий в принадлежавших ему городах (согласно закону 1776 г.) трактовал как право введения городского самоуправления в своих владениях¹¹. Согласно ординации 1794 г., основным органом самоуправления города Высокое становился магистрат, призванный стать «управителем и хозяином города», магистрат также был судом первой инстанции¹².

7 Преамбула, in: *Ibid.*, l. 41–41v.

8 *Ustawa podatku Xięstwu Litewskiemu*, in: *VL*, t. VIII, p. 567–568 (930).

9 Liudas Glemža, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 m.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010, p. 21–22.

10 *Ustawa podatku Xięstwu Litewskiemu*, in: *VL*, t. VIII, p. 567–568 (930).

11 Преамбула, *Urządzenie jurzydykcyi magdeburskiej w mieście Wysokie Litewskie*, l. 41–41v.

12 Раздел III, *Ibid.*, l. 43v–44.

В состав магистрата должно было входить 6 человек: бурмистр (или президент), четыре радца (или ассессора) и один писарь. Должности были выборными – урядников на определенный срок в ходе прямых выборов избирали мещане Высокого: бурмистра избирали на 2 года, радцев – на 1 год, писаря – на 3 года. Согласно новым правилам, урядник имел право оставаться в должности не более 2-х каденций подряд, запрещалось совмещение должностей, т.е. один и тот же человек не мог исполнять две должности в городской администрации. Выборы магистрата утверждались панским двором. Магистрат назначал в помощь себе 2-х лавников и 2-х городских слуг («похолокв»); кассира избирало собрание мещан¹³.

Деятельность магистрата контролировала администрация владельца города (панский двор). Магистрат был обязан ежемесячно (в первых числах) подавать двору отчет о своей работе¹⁴. В случае необходимости двор имел право выносить членам магистрата предупреждения о ненадлежащем выполнении обязанностей. Урядник магистрата, получивший три замечания двора, но по-прежнему халатно выполнявший свои обязанности, не только отстранялся от должности, но и пожизненно лишался права быть избранным на занимаемую или другую должность.

Ординация подробно описывает механизм выбора магистрата города: выборы в магистрат Высокого должны были проходить 23 июня (т.е. перед днем святого Иоанна Крестителя по католическому календарю). Около 10 часов, после окончания службы в костеле, мещане должны были собраться в установленном дворе месте. При проведении выборов присутствовал представитель двора. Сначала составлялся реестр кандидатов на должности. На каждую должность выдвигалось по три кандидата: три кандидата на должность бурмистра, по три (всего двенадцать) – на каждую из 4-х должностей радцев, три – на должность писаря, три – на должность кассира. Кандидаты должны были:

- быть не моложе 24 лет;
- владеть недвижимым имуществом («быть оседлыми») в городе;
- иметь постоянный источник дохода (не менее 100 злотых в год);
- не иметь на своем счету никаких правонарушений;
- принадлежать к разным родам (кандидаты не могли состоять в родстве, т.е. в выборах как кандидаты не могли одновременно участвовать отец и сын, тесть и зять, брат и шурина или деверь).

Интересно, что никаких требований к образованию кандидатов не предъявлялось, т.е. образовательный ценз отсутствовал.

После оглашения списка кандидатов начиналась процедура голосования: все, кроме председателя собрания, выходили из помещения, в котором

¹³ Разделы I, II, *Ibid.*, l. 42, 43v.

¹⁴ Разделы II и IV, п. 14, *Ibid.*, l. 42–43v, 49v.

проходили выборы, и затем заходили по одному и отмечали свой выбор в списке «кресками». После голосования председатель подсчитывал, сколько голосов получил каждый из кандидатов. На должность назначался кандидат, набравший наибольшее число голосов. Об избрании кандидату сообщал городской урядник. Вновь избранные члены магистрата приносили присягу городу, обязуясь надлежащим образом выполнять свои обязанности¹⁵.

Урядники магистрата должны были быть примером для мещан как в исполнении служебных обязанностей, так и в обыденной жизни. Как было сказано выше, городские урядники занимали свои должности в течение установленного срока. Ординация предусматривает досрочное освобождение от должности в двух случаях – урядник мог отказаться от должности по собственному желанию или, как отмечалось, быть отстранен от должности двором. В таких случаях, как и в случае смерти городского урядника, объявлялись выборы на вакантную должность. Выборы проводились через неделю после их объявления¹⁶.

Магистрат города Высокое должен был заседать два раза в неделю: каждый вторник и четверг с 8 до 12 часов дня предполагалось проведение «экономических сессий» (заседаний по экономическим вопросам), где должны были рассматриваться вопросы, связанные с улучшением экономического положения города, и обсуждаться различные варианты действий, способствующих решению обсуждаемых проблем. Кроме того, городской магистрат был обязан заботиться о «добром имени каждого мещанина». Магистрату вменялось в обязанность опекать обедневших жителей города, лишившихся стабильного источника дохода, при этом магистрат мог рекомендовать наилучший способ заработка, т.е. должен был помогать бедным, но трудолюбивым мещанам найти средства к существованию, также магистрат имел право брать под свою опеку имущество пьяниц и т. д. С целью предотвращения преступлений магистрату было предоставлено право выселять из города лентяев и бездельников.

Магистрат был обязан заботиться о вдовах и сиротах. После смерти мещанина представители магистрата должны были составить реестр имущества покойного и назначить опекунов из числа достойных мещан. В случае отсутствия завещания имущество покойного распределялось между его детьми (после достижения последними совершеннолетия) в пропорции $\frac{3}{4}$ сыновьям и $\frac{1}{4}$ дочерям.

Под контролем магистрата находились и земли города. Магистрат должен был следить, чтобы все земли обрабатывались, не пустовали, проверять наличие документов, удостоверяющих права на владение и пользование го-

¹⁵ Раздел II, *Ibid.*, л. 42–43.

¹⁶ *Ibid.*, л. 43–43v.

родскими землями. Магистрат отвечал за сохранение земельного фонда города. В случае выявления факта изъятия у города земельных наделов магистрат должен был принять все возможные меры для возвращения земель городу¹⁷.

Магистрат нес ответственность за безопасность города. Бурмистр должен был каждую субботу проводить рабочие собрания и принимать рапорты лавников о противопожарной безопасности. В городе предполагались следующие противопожарные меры: дома должны были строиться на высоких фундаментах (как минимум на 1,5 локтя (около 1 метра от земли), крыши покрыты черепицей или гонтом, (драницы и тем более солома не допускались), минимальное расстояние между домами должно было составлять 5 сажень, здания должны были строиться в один ряд. Перед каждым домом (лучше – вокруг дома) рекомендовалось высаживать деревья, не только защищавшие дом от пожара, но и украшавшие город. Деревья перед домами требовалось оплетать специальной защитой (от проезжающим мимо телег и другого транспорта)¹⁸. Магистрат также должен был обеспечить возведение печных труб из кирпича, для чего магистрату было рекомендовано восстановить в городе кирпичное производство (городскую цагельню).

Магистрату предписывалось организовывать городских ремесленников в братства (или цеха) и контролировать деятельность братств. В частности, контролировались проведение раз в месяц (в 4 недели) собраний, объемы производства и продаж¹⁹.

Одной из основных функций городского магистрата было судопроизводство. В состав суда входили урядники магистрата и писарь (писарь не имел права голоса при принятии решения). Суд имел право приступить к работе при наличии кворума: трех членов магистрата (председателя, или президента, и двух ассессоров) и писаря. Городской суд Высокого, согласно ординации 1794 г., имел право рассматривать административные правонарушения (мелкие кражи, драки, побои, ссоры и т.д.), тяжбы по хозяйственным вопросам, дела о личных обидах, о соблюдении условий найма – т.е. текущие административные и гражданские дела. Городской суд мог рассматривать и споры мещан-христиан с евреями (при рассмотрении таких дел предусматривалось присутствие на суде с правом решающего голоса двух судей кагала). Стороны судебного процесса имели право на апелляцию, апелляция подавалась двору.

Криминальные дела и дела, связанные с земельной собственностью и другими имущественными вопросами, оставались в ведении двора (к сожалению, ординация 1794 г. не содержит информации о том, в соответствии с каким правом должны были в таких случаях проходить судебный процесс и выноситься решения).

17 Раздел IV, п. 1–8, *Ibid.*, л. 44v–47v.

18 *Ibid.*, л. 47v, 48v.

19 *Ibid.*

Для городского суда предусматривался следующий порядок судопроизводства. Истец подавал жалобу писарю, и писарь записывал ее в реестр. За три дня до судебного заседания писарь уведомлял стороны о дате заседания («давал знак»), и через три дня проходил суд, на котором стороны отстаивали свою правоту, доказывали свою невиновность. Суд имел право вынести решение по делу большинством голосов либо (по определенным вопросам) единогласно на закрытом заседании суда. Принятое решение записывалось в декретовую книгу и публично зачитывалось писарем. Выписи судебных декретов выдавал писарь. Для утверждения декретов и решений магистрата писарю выдавалась городская печать. На печати был изображен герб города с изображением патрона Высокого – святого Иоанна Крестителя, легенда печати сообщала: *Piecząc miasta Wysokiego Litt[ewskiego]* («Печать города Высокого Литовского») ²⁰.

Высокое как отдельная административно-хозяйственная единица имело свой бюджет (кассу): собственные статьи дохода и расхода. За сбор городских доходов отвечал кассир, который вносил записи о доходах в специальную книгу. Выборы кассира городской общиной должны были проводиться ежегодно. При чем лицо, исполнявшее обязанности кассира, могло быть переизбрано на ту же должность несколько раз подряд (ограничений количества каденций для этого уряда не предусматривалось). Кассир с помощником (помощника назначал магистрат) собирали пошлины, налоги и другие платежи, поступавшие в городскую кассу. Городская касса хранилась в специально оборудованном сундуке («скринке»). Для того, чтобы открыть «скринку», нужны были три ключа, которые хранились у разных урядников: один – у представителя панского двора, второй – у одного из урядников магистрата (урядники магистрата хранили ключи поочередно), третий – у кассира. В соответствии с ординацией, в городскую кассу должно было поступать по 3 гроша (10 %) от каждого золотого поземельного чинша (поземельный чинш уплачивался в пользу панского двора), и 1/20 часть (5 %) чистого дохода горожан (ремесленников, наемных рабочих и т. д.). В городскую кассу поступали также судебные штрафы, взносы цехов, пожертвования мещан и т. д. Кроме того, магистрат имел право устанавливать и дополнительные сборы. На первой сессии магистрат должен был провести перепись всех жителей города и определить, сколько и когда каждый мещанин обязан платить податей государству, пану и городу. После того, как магистрат принимал решение о введении нового налога в пользу города, лавник с двумя мещанами должны были обойти город и оповестить всех жителей о новом налоге. При этом лавник записывал на стене дома повинности, обязательные для проживающих в этом доме мещан.

²⁰ Раздел VI, *Ibid.*, l. 56–58v.

Магистрат имел право выдавать ссуды, в первую очередь мещанам (ссуды выдавались после предоставления и проверки сведений о причинах обращения за ссудой и платежеспособности получателя ссуды, для получения ссуды было необходимо наличие двух поручителей). Ссуда выдавалась на полгода, при этом процентная ставка не превышала 4 % (т.е. 8 % годовых), при необходимости магистрат мог продлить срок погашения ссуды еще на полгода, но под более высокий процент – 12 % годовых (евреям ссуда выдавалась под 12 % и 16 % годовых соответственно). В том случае, если мещанин не мог вернуть ссуду, магистрат имел право взыскать сумму ссуды и проценты с имущества кредитополучателя и его поручителей.

Магистрат устанавливал статьи расходов городской кассы. Решение фиксировалось постановлением магистрата и оглашалось после утверждения постановления панским двором. Кассир магистрата выдавал деньги в соответствии с постановлением и нес персональную ответственность за соблюдение порядка выдачи городских средств. В случае обнаружения нарушений кассир был обязан возместить нанесенный городскому бюджету ущерб в двойном размере. Кассир и магистрат ежегодно в присутствии представителя панского двора отчитывались о сборе и расходовании средств городского бюджета перед общиной города. Финансовый отчет заслушивался и обсуждался перед выборами магистрата, т.е. 22 июня²¹.

Важное место в органах управления Высокого занимал писарь, который был обязан вести все делопроизводство магистрата и суда. В ведении писаря находились городская канцелярия и архив. В канцелярии города велись четыре книги:

- Книга протоколов заседаний магистрата. Протокол каждой сессии магистрата (экономической, судебной, обычной и экстренной) должен был вноситься в книгу протоколов за подписью председателя и ассессоров (причем каждый мог вписать свое особое мнение по тому или иному вопросу);
- Книга записи дел (в первую очередь, так называемых, «дел вечистых», т.е. дел, касающихся недвижимости, имущества и т. д.);
- Книга записи признаний, жалоб (в том числе и судебных), сделок, контрактов, и т. д.;
- Книга регистрации и записи распоряжений государственных органов управления, панского двора, постановлений (уставов) магистрата, касающихся внутреннего распорядка города;
- Декретовая книга.

Городской писарь вел книги и лично отвечал за их сохранность. Для архива должно было быть выделено отдельное сухое помещение, свободное

21 Раздел V, *Ibid.*, l. 50v–56.

от грызунов и других вредителей. Ключи от архива находились у писаря. Писарь обеспечивал освещение и отопление архива и в конце каждого квартала предоставлял данные о потраченных на эти цели средствах магистрату, последний, проверив предоставленные сведения, давал кассиру указание возместить затраты. В ходе годового отчета магистрата писарь предоставлял реестры связанных с его урядом расходов и отчет о своей деятельности, на основании отчета собрание мещан должно было выделить писарю заслуженное жалование. Расценки услуг писаря устанавливались ординацией²².

Услуга	Размер вознаграждения
Лист декрета	15 гр.
Вызов в суд или внесение декрета в городские книги	3 гр.
Внесение частного документа в городские книги	1 зл.
Выпись из городских книг	10 гр.

В обязанности лавников входил надзор за исправным состоянием печных труб (лавники проверяли как домах мещан-христиан, так и евреев; была установлена периодичность прочистки печных труб: летом – раз в три недели, зимой – раз в две недели), наличием лестниц на крышах домов, противопожарного инвентаря, бочек, кадок с водой во дворе каждого дома²³. О состоянии противопожарной безопасности в городе лавники каждую субботу докладывали бурмистру. Еженедельные отчеты лавников раз в две недели должен был проверять назначенный магистратом представитель²⁴.

Лавники также следили за строительством, несением ночной стражи, правопорядком в городе (отсутствием воров, соблюдением правил торговли и т.д.), уборкой мусора перед домами и магазинами, и т.д., отвечали за организацию тушения пожаров, за доведение до сведения жителей решений государства, пана, магистрата. Кроме того, лавники следили за поведением мещан в городе и в своих домах, отношениями в семьях.²⁵

Скорее всего, Франтишек Сапега планировал, по примеру Высокого, ввести самоуправление как средство улучшения общественного и экономического положения и в других городах – об этом свидетельствует аналогичная ординация организации самоуправления другого принадлежавшего Ф. Сапеге

22 Раздел VII, *Ibid.*, l. 59–61v.

23 За каждым домовладельцем закреплялся определенный комплект противопожарного инвентаря, состав которого записывался на специальной табличке, которая прибивалась на доме. Воду в бочках и кадках во дворах домов предписывалось менять летом каждые две недели, чтобы вода не затухала и не ухудшалась санитарно-эпидемиологическая обстановка в городе (не распространялась зараза).

24 Раздел IV, п. 11, Раздел VIII, п. 2, 9, in: *Urządzenie juryzdykcyi magdeburskiej w mieście Wysokie Litewskie*, l. 48v, 62, 64v.

25 Раздел VIII, *Ibid.*, l. 61v–64v.

города – Деречина: *Urządzenie juryzdykcyi Magdeburgskiej w mieście Dereczyn nazwanym* от 1 ноября 1795 г. было подписано генеральным комиссаром владений Ф. Сапеги Яном Зарицким. Сохранился оригинал инструкции, в настоящее время он хранится в Библиотеке Академии наук Литвы²⁶.

Анализ ординаций организации самоуправления в Высоком (1794 г.) и Деречине (1795 г.) позволяет утверждать, что одним из источников этих документов был Закон о вольных городах Речи Посполитой (редакции 1791 и 1793 гг.). Терминология ординаций, состав магистрата, порядок проведения выборов в городе, обязанности магистрата, кассира, писаря, необходимый для обеспечения правомочности количественный состав суда соответствуют положениям редакции Закона о вольных городах 1791 г. и дополняющих его постановлений. Положения ординации об участии в выборах магистрата всех мещан, требования к кандидатам на магистратские должности соответствуют положениям редакции Закона о вольных городах 1793 г. Вместе с тем в ординации есть пункты, отличающиеся от Закона о вольных городах: лавников обязан выбирать магистрат (не мещане); кассир избирается ежегодно (не пожизненно); обязанности лавников шире, чем это предусмотрено Законом о вольных городах; в компетенцию городского суда не входят вопросы, касающиеся земли и имущества, а также криминальные дела; магистрат Высокого находится под контролем панского двора, который утверждает основные решения органа городского самоуправления²⁷.

Реформа задумывалась как комплексная, т. е. она затрагивала все области жизни мещан Высокого и всего города. Поскольку в местечке проживало и еврейское население, подлежало реформированию и самоуправление еврейской общины (необходимо отметить, что в это время, в 90-е годы XVIII в., в обществе Речи Посполитой шли интенсивные споры о положении евреев и их статусе в государстве²⁸).

24 июня 1794 г. кагал Высокого получил аналогичную городской ординацию организации самоуправления еврейской общины²⁹. Ординация по организации самоуправления еврейского кагала Высокого состоит из преамбулы и 5 разделов:

26 Сяргей Стрэнкоўскі, Самакіраванне мястэчка Дзярэчын у канцы XVIII ст. (па «Арганізацыі магдэбургскай juryздыкцыі ў горадзе, які названы Дзярэчын»), in: *Капыль: гісторыя горада і рэгіёна: да 360-годдзя надання Капылю прывілея на магдэбургскае права*, уклад. А. А. Скеп'ян, А. Б. Доўнар, І. В. Соркіна, Мінск: Беларус. навука, 2012, с. 117–147.

27 *Ibid.*, I. 117–122.

28 Krystyna Zieñkowska, Obywatele czy mieszkańcy? Nieudana próba reformy statusu żydów polskich w czasie Sejmu Czteroletniego, in: *Sejm Czteroletni i jego tradycje*, pod redakcją J. Kowickiego, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991, p. 152–166; *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, oprac. i przygotowali do druku Artur Eisenbacht, t. VI, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969, p. 130.

29 *Urządzenie kaгалu Wysockiego*, VUB RS, f. 4, b. 12069 (A-257), l. 66–80v.

- I. – Обязанности кагала;
- II. – Состав кагала (10 пунктов);
- III. – Порядок деятельности кагала (9 пунктов);
- IV. – Порядок деятельности суда кагала (7 пунктов);
- V. – Доходы и расходы кагала (15 пунктов).

Необходимо отметить что, если ординация организации самоуправления в городе Высокое 1794 г. вводила самоуправления для мещан-христиан, то ординация организации самоуправления еврейской общины Высокого регламентирует реформирование и организацию самоуправления еврейской общины. Необходимость такой регламентации объяснялась как тяжелой экономической ситуацией в городе (аналогично аргументировалось введение самоуправления для мещан), так и злоупотреблениями со стороны прежнего руководства кагала Высокого³⁰.

В ординации организации самоуправления еврейской общины Высокого 1794 г. отмечалось, что представители кагала (здесь и далее кагал – орган самоуправления еврейской общины Высокого) должны «руководить и управлять городом и принадлежащим им приходом» с правом распоряжаться доходами кагала и в рамках своей компетенции вести судопроизводство³¹. Основным содержанием деятельности кагала должно было стать решение экономических вопросов³². Кагал должен был, руководствуясь положением «общее благополучие складывается из благополучия и процветающего состояния имущества каждого отдельного жителя», следить за доходами каждого члена общины и, при необходимости, давать советы о наилучших способах увеличения прибыли³³. В судебной деятельности кагал должен был руководствоваться обычаями и правом еврейской общины; в случае несогласия с решением суда кагала апелляция подавалась панскому двору³⁴.

Выборы кандидатов в кагал проходили 1 июля. Собрание, на котором члены еврейской общины выбирали кандидатов в кагал, должно было проводиться в синагоге («кагалным доме или школе»). Кандидатами могли быть уважаемые члены общины не моложе 24 лет, хорошо знавшие еврейское право и обычаи, владевшие в Высоком недвижимостью и вносящие в кагал не менее 10 польских золотых годового дохода. Кандидаты не могли состоять в родстве друг с другом (в выборах не могли одновременно участвовать отец и сын, тесть и зять, брат и шурин); в кагал не могли избираться кагалные слуги и еврей-арендаторы³⁵.

30 Прембула, *Ibid.*, л. 66v–67.

31 Раздел I, *Ibid.*, л. 67v.

32 Раздел III, *Ibid.*, л. 71.

33 *Ibid.*, л. 71.

34 Раздел IV, *Ibid.*, л. 75–76.

35 Раздел II, п. 1, 2, *Ibid.*, л. 68.

После проведения выборов составлялся и передавался панскому двору отдельный реестр кандидатов. Двор, обсудив с наиболее влиятельными и авторитетными членами еврейской общины способности каждого кандидата, подчеркивал в реестре имена 12 кандидатов и таким образом определял на годовой срок состав кагала. Четверо из выбранных кандидатов назначались старшинами, остальные восемь кандидатов назначались ассессорами кагала. В обычных заседаниях кагала, которые должны были проходить по вторникам и четвергам с 15 до 18 часов (в случае необходимости заседать позволялось и дольше), участвовали один старшина и четыре ассессора (ротация заседавших старшин и ассессоров проводилась каждые четыре месяца). Если заседания кагала было назначено на другие дни или созывались чрезвычайные заседания, в работе которых должен был участвовать полный состав кагала, предусматривалось извещение членов кагала уполномоченным («кагальным бегуном»). Член кагала не имел права пропустить заседание. Техническое обеспечение работы кагала возлагалось на писаря (или школьника), который занимался делопроизводством, в том числе вел протоколы заседаний кагала³⁶. Кагал должен был отчитываться о своей деятельности, в первую очередь – финансовой, ежегодно на общем собрании еврейской общины города в присутствии представителей панского двора. В случае обнаружения финансовых злоупотреблений (использования кассы кагала в личных целях, утаивания дохода и т. д.) виновный отстранялся от должности, на четыре года утрачивал право быть избранным в кагал и должен был в двойном размере компенсировать нанесенный ущерб³⁷.

Кагал имел право собирать подати и расходовать полученные средства³⁸. Еврейская община ежегодно выбирала кассира, который вел отдельную книгу, где фиксировал все доходы и расходы. Денежные средства кагала хранились в специальном сундуке («скрине») – «кассе» с тремя отдельными замками. Ключ от одного замка находился у панской администрации, ключ от второго замка – у старшего кагального, от третьего – у кассира. Деньги из кассы кассир выдавал только по специальному указанию кагала, утвержденному панским двором³⁹.

В целом, можно утверждать, что составленная в 1794 г. ординация организации самоуправления еврейской общины города Высокое была составлена с целью организации самоуправления на новых принципах, предусматривающих пристальный контроль со стороны панского двора.

Несмотря на то, что в ординации организации городского самоуправления в Высоком 1794 г. отсутствует конкретная дата, можно предположить,

36 *Ibid.*, l. 68v–69v.

37 *Ibid.*, l. 70.

38 Раздел V, п. 1–5, *Ibid.*, l. 76v–77v.

39 *Ibid.*, l. 76v–80.

что документ был составлен примерно в то же время, что и ординация организации самоуправления еврейского кагала города, время составления этой ординации известно – 24 июня 1794 г.

Возникает вопрос, были ли реализованы рассмотренные выше ординации введения самоуправления мещан и евреев Высокого? Уже косвенные данные позволяют ответить на поставленный вопрос положительно. Само существование ординаций говорит о том, что они составлялись с целью их реализации. Кроме того, наличие аналогичной ординации, составленной в 1795 г. для местечка (города) Деречин, позволяет утверждать, что положения ординаций разрабатывались не для одного населенного пункта, одного владения Сапег – Высокого, но для нескольких владений (по крайней мере тех, которые располагались в данном регионе и не имели ранее самоуправления, как, например, Ружаны). Можно предположить, что кроме Высокого и Деречина, аналогичные ординации могла получить Зельва.

Есть и прямые доказательства реализации положений данных ординаций в городах Франтишка Сапег (по крайней мере, ординаций организации еврейского самоуправления). Так, в жалобе на зельвенский кагал от 12 июля 1797 г. указывается, что в состав кагала были избраны евреи 20-летнего возраста, что нарушало требования ординации, согласно которой в кагале не должно быть лиц моложе 24 лет⁴⁰. Т.е. мы наблюдаем знание положения инструкции по введению самоуправления еврейской общины. В документе от 19 мая 1794 г. упоминается «месячный и председательствующий (президентствующий) кагальный ружанский» Шмойла Лейбович. А в адресованной пану просьбе того же Шмойлы о помощи (первая четверть XIX в.), среди прочих доводов говориться, что Шмойла «пункты ординации» ружанского кагала исполнял старательно и «никогда в этом не имел нареканий»⁴¹. В другом документе Шмойла Лейбович восславляет и благодарит пана – инициатора создания ординации ружанского кагала, «благодаря которой кагал пришел к хорошему порядку и состоянию («ситуации»)»⁴².

Информация о введении самоуправления в городах остается не выявленной. Но хотелось бы обратить внимание на данные некоторых документов. Так, письмо деречинских мещан в Порядковую комиссию Слонимского повета от 1/12 сентября 1796 г. подписали деречинский войт Винцент Юхневич (*Wincent Juchniewicz*) и деречинский подвойский Винцент Тараневский (*Wincent Taraniewski*)⁴³ (данные должности отсутствуют в ординации введения магдебургии в Деречине 1795 г., что может свидетельствовать как

40 Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (далее – LMAVB RS), f. 17, b. 87, l. 21.

41 *Ibid.*, b. 74, l. 30–30v.

42 *Ibid.*, l. 50–51.

43 *Ibid.*, f. 17, b. 87, l. 13.

о не реализации ординации 1795 г., так и о возможном сосуществовании старых (войта, подвойского) и новых (магистрата и т. д.) органов городского управления, способных дополнять друг друга). В жалобе зельвенского кагала начала 20-х годов XIX в. говорится о наличии в Зельве «городского писаря», которому кагал был вынужден выдавать денежное содержание в размере 312 злотых в год⁴⁴. Учитывая, что время написания жалобы от времени издания ординаций введения городского самоуправления во владениях Франтишка Сапеги в середине 90-х гг. XVIII в. отделяет значительный временной промежуток, приведенные данные можно считать лишь косвенным доказательством введения в жизнь положений рассматриваемых ординаций.

Таким образом, можно утверждать, что ординации введения городского самоуправления и самоуправления еврейской общины в Высоком 1794 г. были разработаны с целью создания наиболее благоприятных условий для максимально быстрого экономического восстановления и динамичного развития города. Ординации 1794 г. предполагали создание в Высоком для мещан-христиан и для евреев систем самоуправления, соответствующих нормам права Речи Посполитой того времени.

На содержание ординаций оказало влияние общегородское законодательство Речи Посполитой 90-х годов XVIII в. Можно сказать, что ординации Высокого 1794 г. являются адаптацией для частного города (местечка) редакций закона о вольных городах Речи Посполитой 1791 и 1793 гг., что выразилось в организации контроля городских органов самоуправления панским двором. Магистрат Высокого становился и административно-распорядительным, и судебным органом. Право выбирать основных городских урядников получали мещане, второстепенных – магистрат. Права суда были существенно ограничены. Распорядительная деятельность магистрата также попадала под полный контроль двора. Большое внимание уделялось вопросам благоустройства и безопасности.

Ординация организации самоуправления еврейской общины Высокого 1794 г. предполагала организацию самоуправления еврейской общины на новых принципах, в том числе контроль деятельности кагала со стороны панского двора.

Правила передачи текста: Текст передается без изменений, ошибки, неправильное написание слов сохранены. Выделение жирным шрифтом, прописные буквы, подчеркивание сохраняются при наборе. Кустоды (рекламанты) не передаются. Опущенные буквы в сокращенных словах даны в круглых скобках. Выносные буквы набраны курсивом. В квадратных скобках даны авторские вставки. Знаки препинания расставлены в соответствии с

⁴⁴ Решением администрации именина данная выплата зельвенского кагала в пользу зельвенского городского писаря была отменена в 1822 г., *Ibid.*, f. 17, b. 77, l. 24

современными правилами пунктуации. Конец строки отмечается вертикальной четой, конец страницы – двумя вертикальными чертами. Номер листа дается в квадратных скобках курсивом.

Сравнительная таблица пагинаций ординаций в Сборнике материалов (инструкций, уставов) конца XVIII – начала XIX вв., относящихся ко владениям Сапер (Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščiu skyrius, f. 4, b. 12069 (A–257)):

Пагинация		Пагинация		Пагинация		Пагинация		Пагинация	
новая	старая	новая	старая	новая	старая	новая	старая	новая	старая
41	79	49	95	57	111	65	127	73	143
41v	80	49v	96	57v	112	65v	128	73v	144
42	81	50	97	58	113	66	129	74	145
42v	82	50v	98	58v	114	66v	130	74v	146
43	83	51	99	59	115	67	131	75	147
43v	84	51v	100	59v	116	67v	132	75v	148
44	85	52	101	60	117	68	133	76	149
44v	86	52v	102	60v	118	68v	134	76v	150
45	87	53	103	61	119	69	135	77	151
45v	88	53v	104	61v	120	69v	136	77v	152
46	89	54	105	62	121	70	137	78	153
46v	90	54v	106	62v	122	70v	138	78v	154
47	91	55	107	63	123	71	139	79	155
47v	92	55v	108	63v	124	71v	140	79v	156
48	93	56	109	64	125	72	141	80	157
48v	94	56v	110	64v	126	72v	142		

1794 г. (?) Высокое. Ординация организации городского самоуправления (магдебургии) в городе Высокое Брестского воеводства. Текст подготовлен к печати по рукописи VUB RS, f. 4, b. 12069 (A-257), л. 41–66.

[41] URZĄDZENIE |
jurydykcyi magdeburskiej |
w mieście |
Wysokie Litewskie |
NAZWANYM. |

[Preambuła.] Gdy stany Rz(eczy)p(ospo)l(i)tey na seym ordynaryiny roku | 1776-(g)0 w Warszawie zgromadzone, uchylając po | niektórych miastach i miasteczkach przywileiami | nadane magdeburgie dozwoliły dziedzicom | w

miastach swoich utrzymywanie lub ufundo|wanie tychże magdeburgii, ile do wewnętrznego | porządku i potocznego sądu potrzeba wycią|gać będzie; przeto uważając tak wiele w każdym | politycznym ciele rząd przyzwoity, || [41v] i do ocalenia powszechnego dobra, i do uszczęśliwie|nia każdego w szczególności mieszkańca pomaga, | przedsięwzięłem w mieście Wysokie Litt(ewsk)ie nazwanym⁴⁵ | ufundować jurysdykcyą mieyską, czyli magde|burgią, i osobom do ney wybranym następują|ce przepisać ustawy. |

[I.] Osoby magistrat składające. |

W tey jurysdykcyi mieyskiej, czyli magdeburgii, | zasiadać będzie osób sześć, to iest burmistrz czyli | prezydent miasta, czterech ossessorow czyli radz|ców i ieden pisarz mieyski.

Osoby te wybrane będą od całego miasta i gminu | większością głosów, w przytomności zwierzchno|ści mieyscowey lub zesłaney ze dworu osoby, | to iest burmistrz czyli prezydent na lat dwie, | assessorowie czyli radzcy na rok ieden; pisarz | zaś mieyski na lat trzy. |

Wybrane i od dworu potwierdzone osoby, mają | od wszystkich powinne zawsze odbierać uszano|wanie i należyte urzędowi posłuszeństwo, a | ktobykolwiek zasiadającego w tey jurysdyk|cyi ważył się lżyć, obelgę iakową czynić, za do|niesieniem dworowi, naysurowiey karany bę|dzie. || [42] Wzajemnie wybrani do tey jurysdykcyi, iako przez to samo, | stają się pierwszymi w mieście, tak oraz powinni bydź | przykładem dla wszystkich w przyzwoitym zacho|waniu się i wiernym dopełnianiu obowiązków swo|ich, równie i rozkazów zwierzchności tak kraiowey, | iako i mieyscowey. |

Do pomocy i posługi swoiey magistrat wybierze lu|dzi rozsądnych dwóch na ławników i dwóch na | pacholków mieyskich, którym i obowiązki sto|sowne do terażniejszego urzędu przepiszę | i nadgodę przyzwoitą oznaczy.

Aby miasto składki i dochody swoie po różnych | rękach nie miało rozrzuczone, wybierze sobie w cza|sie elekcyi magistratu iednego z obywatelów | słuszných, cnotliwych, powszechnie zaufaných za kassjera; przez którego i dochody | zbierane, i wydatek podług objaśnienia poniższe|go czyniony będzie. Kassyer corocznie odmienia|ny lub potwierdzany, i na zawsze ieden utrzymy|wany bydź może, według zdatości, wierności | i cnoty iego.

[II.] Elekcyja magistratu. |

Każdego roku dnia 23-(g) o czerwca, czyli w wigil[i]ą s(więtego) o || [42v] Jana Chrzciciela święta rzymskiego, po wystu|chaney w kościele mszy świętey udadzą

45 m написана под строкой.

się wszys|cy około godziny dziesiątej z rana na miejsce | od dworu wyznaczone, i tam w obecności zwierzch|nika, lub zesłanego od dworu, najprzód prze|czytany będzie registr kandydatów, trzech do | burmistrzowstwa czyli prezydencyi, dwunas|tu do assessorstwa czyli radziectwa; trzech do | pisarstwa i trzech do kassyerstwa podług wakujących w którym czasie urzędów. |

Kandydatem do magistratu byđ nie może:

1-*mo*. Któr|ry nie ma skończonych lat 24-*ch* wieku.

2-*go*. Który | nie iest osiadły w mieście; i nie ma dochodu pe|wnego z gruntu lub rzemiosła przynajmniej | złotych sto.

3-*tio*. Który iest notowany o iaki | publiczny występек, na ostatek dwóch z iedney | familii, iako to oyciec z synem, teść z zięciem, | brat z szwagrem, w kandydacyi umieszczeni | byđ nie mogą.

Po przeczytaniu kandydatów i podaniu prezy|dującemu na elekcyi registru obywatelów | w mieście znajdujących się nawet i czeladzi, | wynidą wszyscy z izby, a potem porządkiem | za wotami do dawania kresek wchodzić po ied|nemu będą, mając uwagę w dawaniu kresek na || [43] zdatność i przyzwoite zachowanie wybierającej się | osoby. |

Po wotowaniu czyli po spisaniu przez prezydującego | kresek przez obywatela dawanych, którzy większość | głosów za sobą mieć będą, ci urzędnikami magi|stratowemi ogłoszeni zostaną, i natychmiast przy|sięgę w obecności wszystkich, na wierne powinności swoich odbywanie podług przepisanej roty | wykonać będą powinni. |

Cnotliwie przez czas zamierzony sprawujący się na | urzędach, gdy nowa elekcyja nastąpi, mogą byđ | na też same urzędy wybrani, czyli potwierdzeni | na dalsze lata, tak iednak, aby po dwukrotnym | urzędowaniu ciągłym, trzeci raz obranemi zaraz | nie byli, lecz chyba przepuściwszy iedną elekcyją. | To iest prezydent nie może byđ dłużej ciągiem | iak lat cztery, assessor lat dwie, a pisarz | lat sześć. |

Wzajemnie ieśliby który z magistratowych nie za|chował się przyzwoicie, nie dochował obowiąz|ków zaprzysiężonych, lub też władzy sobie | dozwoloney nad granice rozciągał, a bardziej | ieszcze z uciemieniem ludu, takowy po | dwukrotnym od dworu upomnieniu, ieżeli | by się nie poprawił, za trzecim doniesieniem || [43v] zr[z]ucony z ur[z]ędu będzie, tym z wiekszą dla niego | hańbą że na potym do żadney magistratowej | funkcyi, poko żyć będzie, wybrany nie zostanie. |

Jeżeliby któren z magistratowych w ciągu urzędowa|nia swojego, albo dni zycia swojego ukończył, albo dla przewinienia swojego z urzędu złożony | został, miasto naydaley w tydzień za uwiado|mieniem dworu, sposobem o elekcyi prze|pisanym, innego na to miejsce z pośrzodka sie|bie wybierze. |

Dwóch urzędów magistratowych, ani nawet kas|syerstwa, iedna osoba razem mieć nie może, bo | to iest i z krzywdą zdatnych, i trudność dopeł|nić należycie dwa oddzielne obowiązki. |

[III.] Powinności magistratu. |

Magistrat czyli osoby do tego składu wybra|ne są rządcami i gospodarzami całego mia|sta, są zawiadowcami ciężko zapracowanego, | a chętnie od każdego z obywatelow na po|trzebę publiczną offiarującego się grosza, są || [44] na ostatek sędziami w sprawach między obywa|telami wydarzonemi ; ztąd troiakie dla nich wy|pływaią obowiażki, a które wyszczególniaią się. |

[IV.] Co do rządu miasta.

Nietayno powszechności, a pewnie nie ieden z żyjących | ieszcze obywateli z smutkiem wspomina, że miasto | Wysokie Litt(ewsk)ie i w mieszkańcach liczne, i w handlach | zamożne, i w rzemieślnikach niegdyś obfite, dziś zdrob|niale zniszczone i z wszelkiego mienia ogołocone, za|ledwo nosić może postać i nazwisko miasta. Po|zwalam, że do upadku miasta przyczynili się w więk|szej części nieszczęścia kraiove, lecz zaprzeczyć i | temu nie można, że własny nierząd, niecierpienie | żadney nad sobą władzy, a w naywiększa zbytek | niepomiarkowany w życiu domowym, ściagnęly | obywatelów do ostatniego ubóstwa, a ich po|tomstwo do istotney nędzy.

Przywieść mias|to w tym czasie do pierwszey świetności iest rzeczą | niepodobną, usiłowac zaś, aby choć w latach pó|źniejszych, miasto przyszło do wzrostu i ozdo|by, obowiażkiem magistratu będzie koniecznym, || [44v] a to w ten sposób. |

1-*mo.* W każdym tygodniu we wtorek i czwartek od godziny | ósmej z rana do godziny dwunastey magistrat mieć | będzie sessye ekonomiczne, na których zgłębiać ko|niecnie będzie przyczyny, dla których miasto tak | zubożało, obmyślać będzie środki do usunięcia | złego, a poprawienia losu całego miasta |

2-*do.* Uszczęśliwienie ogólne składa się z szczęśliwości i do|brego mienia każdego w szczególe obywatela, za|czym obowiażkiem będzie magistratu na sessyach | ekonomicznych rozważać pilnie iak się zarządza | w domu każdy mieszkaniec: iakie może mieć przy|zwoite zyski z gruntu, który posiada, z rzemio|sła, handlu, lub przemysłu uczciwego, którym się | bawi: i wzaiem iakie konieczne ma wydatki w ro|ku na wyżywienie siebie i familii, na wychowa|nie i edukacyą dzieci, na utrzymanie czeladzi | i służących, na opłate podatków publicznych | i dworowi. |

3-*tio.* Jeżeliby który z obywatelow przez opuszczenie | się w gospodarstwie, zaniedbanie rzemiosła | lub handlu, czy też przemysłu uczciwego, albo też przez pniaństwa i zbytki niszczył dom, marnotrawił zebrany, lub zebrać się mogący || [45] maiątek, magistrat baczne oko na takiego mieć po|winien, i wcześniej zaradzać temu, chociażby odie|ciem mu w domu rządu, aby zebrany maią|tek dla żony i dzieci w całości pozostał. Prze|ciwnie ieżeliby rządny i cnotliwy obywatel, ale |

ubogi, przy naysilniejszym staraniu i pracy nie | mógł ulepszyć losu swojego, winien będzie magi|strat podać mu sposoby i pomagać, ile w mocy | iego będzie.

W obydwóch iednak przypadkach | ma się znosić z zwierzchnością dworną i nic bez | dozwolenia na piśmie wydanego nie czynić. |

4-*io*. Opieka wdów i sierot do magistratu należeć | będzie, dla czego skoro który gospodarz, lub za|mieszkały w mieście obywatel z tym się swia|tem pożegna, natychmiast magistrat.

Naj|przód: Przyzwie starszego i czterech brackich, | z niemi ułoży porządek pogrzebu, wyznaczy | co ma kosztować światło i posługa bracka, | co ma bydź zapłaconą xiędzu za pochowa|nie; tak iednak miarkuiąc, aby cały koszt po|grzebowy nie więcey wynosił nad procent trze|ci od sta całego pozostałego po zmarłym | obywatelu maiątku, a wyznaczona wielość | na obchód pogrzebowy, ma bydź natychmiast || [45v] zapisana do protokołu dziennego magistratowego | z podpisem magistratowych i osób brackich na | tey sessyi zasiada|jących. Pieniądze zaś oznaczone | kassyerowi mieyskiemu oddane bydź powinny.

Po|wtóre: Magistrat cały zebrany [wybierze] z po między siebie | dwóch, który razem z pisarzem i dodanym ze | dworu widzu poydą do domu zmarłego, maią|tek iego cały ruchomy i nieruchomy, najmnie|szy rzeczy nieopuszczaiąc spiszą i regestr ta|kowy z podpisem wszystkich do zakonnotowa|nia zwierzchności miąscowey podadzą.

Po|trzecie: Po spisaniu maiątku zmarłego oby|watela magistrat w⁴⁶ zupełnym komple[k]cie ied|nego z pokrewnych zmarłego, a gdyby tych | nie było, iednego z słusznych, cnotliwych i ma|iątkiem zmarłemu dorównywa|jących gospoda|rzy miasta wybierze za opiekuna żonie i ma|łtoletnim dzieciom, onemu dozór nad ma|iątkiem pozostałym, opiekę nad sierotami zleci, | pod warunkiem, aby za doysciem lat osieroco|nych dzieci zdał nayscisleyszy rachunek | z zawiadywanego m[a]iątku.

Poczwarte. | Jeżeli by potrzeba konieczna wyciągała, albo rze|czy pozostałe, nim dzieci do lat zupełnych || [46] przyidą, ruinie, zepsuciu lub zniszczeniu podpadać | by mogły, w takowym zdarzeniu wolno będzie ma|gistratowi przez aukciją sprzedać, summę zebra|ną w pewnych ręku ulokować, z niego sierotom | pozostałym na edukacją, wyżywienie i opatrze|nie przyzwoite do wzrostu ich zupełnego, a zaś | matce-wdowie do życia iey, lub powtórzenia mał|żeństwa obmyślać, gospodarstwo domowe utrzy|mywać; a całą czynność czyli urządzenie maiątku zmarłego obywatela pod approbatę zwie[r]zch|ności mieyscowey podać. |

5-*to*. Doświadczenie poucza, że synowie i córki po | śmierci oycy swojego nie mogą się podzielić | maiątkiem pozostałym, a ztąd kłótnie i wyniszczenie sierot, przeto obowiązkiem będzie ma|gistratu, spisawszy cały maiątek, tak go podzielić, aby trzy części dostawały się synom, a czwar|ta córkom. Że zaś w mieście Wysokim Litt(ewsk)*im* | znajduje się szkoła paraffialna i różni rze|mieślnicy; za

46 w переправлена из буквы з.

czym powinnością będzie opieku|na, aby nim przyida do gospodarstwa syno|wie, pozostali niegdzie indziej, iak tylo w mie|ście brali edukacyą. Córki zaś czy to przez | służbę, czy przez naukę robót ręcznych ||[46v] starali się o przymożenie maiątku, i stać się w czasie do|brą gospodynią. |

6-to. Uszanowanie i wdzięczność zawsze należą od | rodzicom, za czym gdy oyciec odumrze, matka wdo|wa pozostała, powinna mieć od dzieci pożywienie, przytulenie i opatrzenie; dla czego magistrat czu|wać nad tym powinien, wyznaczyć dla wdowy | pomieszkanie i opatrzenie od dzieci; a opiekun | nieposlušnych w tey okoliczności dzieci magi|stratowi i dworowi donosić będzie powinien. |

7-mo. Wiele iest w mieście, którzy ani handlem, ani | rzemiosłem, ani żadną przyzwoitą nie zatrud|nia się pracą, owszem nie maiąc domu, ni go|spodarstwa, próżniactwem, piiatyką i oszukań|stwem bawią się. Wielu, którzy uciekając pra|cy rolney, przyjmują służbę u Żydów, aby | przepatrzwszy dobrze w mieście, nieostrożne|go skradali gospodarza. Wielu i takich, | któr[*z*]y pod pozorem ubóstwa, kalectwa, że|branino się bawią; aby wzbudzo w drugich | litością, ukrzepczali swoje lenistwo do pracy. | Tacy wszyscy rozumiani bydź maią za wło|c[*z*]engów i niegodnych obywatelstwa, a zatym || [47] z miasta wypędzani bydź maią, a magistratu bę|dzie powinnością czuwać naybardziej, aby każdy, | w mieście znajdujący się, nie był bez roboty i pew|nego sposobu do życia. |

8-vo. Grunta mieyskie przez iednych obywatelów po|zastawiane, przez drugich posprzedawane, przez | jnych opuszczone, odłogiem leżąc, miastu żad|nego nie czynią uzytku. Rządny magistrat | zatrudnić się tym koniecznie powinien, aby własność | powszechności odzyskana była. Dla czego weyrzy | w szcz|eguly, za iakim prawem, któżkolwiek on iest, | posiada grunta, miastu od dziedziców nadane, | oderwane grunta odzyskać, zastawne wykupić, od|łogiem leżące zarabiać na użytek powszechny | starać się będzie; zawsze iednak za wiedzą i za | zniesieniem się z dworem. |

9-no. W niedawnym bardzo czasie miasto Wysokie | miało swoją⁴⁷ cegielnie, potrzeby utrzymywania | oney nie trzeba wypisywać, zna powszechność, | że w całym prawie mieście kominy pozapadali, | grożą wszystkim mieszkańcom zniszczeniem | od pożaru. Zaradzić temu skarb ieden nie | wystarczy; obywatel zaś wymawia się, że || [47v] dostać cegeł nie może; lecz magistrat będzie utrzym|wać cegielnie, ochroni powszechność od pożaru, | i znaczną do kassy mieyskiej przysporzy jntra|te. |

10-mo. Bractwa czyli cechy miewaią co cztery niedzie|le swoje schodzki, i na nich czynione bywaią | składki, które iako się obracały i na czyi użytek | niewiadomo. Nie iest myślą moią uwłaczać | w czymkolwiek ustawom lub przepisom tym | bractwom czyli cechom, od dziedziców nada|nym, owszem we wszystkich

47 *з* переправлена из другой буквы.

punktach według przywilejów, aby były dochowane mieć | chcę i zalecam, lecz że groz sztrofowy z składek wybierany, iest grozdem powszechności; | przeto by publicznemu, a nieszczęgielnemu | służył dobru, następujące czynię urządzenie: |

1-*mo*. Na początku każdego miesiąca bractwo czyli cechy będą miały swoje zwyczajne schadzki w izbie i w przytomności magistratowych. Starsi bratcy zasiadają razem z magistratowemi, inni dalsze mieysca obeymą.

2-*do*. Po rozpoczęciu sessyi | każdej, starszy poda na piśmie stan | swojego cechu czy kunsztu, wiele w zeszłym || [48] miesiącu wyrobili i sprzedali towarów: wiele | do wyrobienia lub sprzedania mieć mogą; który | rzemieślnik lub czeladnik pracowicie stara się o | pomnożenie swojego kunsztu, a który gnuśny i | niepracujący; czy utrzymywana była iedność, zgoda i | bogoboyność między małżeństwem, familią i czeladzią; iakie uszanowanie czyniły dzieci dla rodziców; a iaką rodzice okazywali miłość ku dzieciom. Czy | czeladka w domu była posłuszna gospodarzom | swoim; i czy gospodarze nie ukrzywdzali w czym | czeladzi swojej. Jakie użytki miał każdy gospodarz; i iaka składka do kassy publiczney od | nich się należy.

3-*tio*. Magistrat odebrawszy na | piśmie powyższe przełożenia, razem z starszemi | brackiem naradzać się będzie gruntownie, iakby | dobro ulepszyć, złe uśmierzyć, cnotliwego zachęcić | występного poprawić, krnąbrnego przełamać, a | złośliwego ukarać, i te wszystkie uwagi czyli postanowienia na udzielnym papierze wypisawszy, zwierzchności mieyscowey do approbaty | poda, a potem do dyaryuszu swojego wciągnowszy, publiczności ogłosi.

4-*to*. Jeżeliby który z brackich był o przewinienia iakowe za skarżony, magistrat powinien wysłuchać || [48v] jego usprawiedliwienia i podług sprawiedliwości | wydać na pismie swój wyrok, a pieniądze bądź | z składek cechowych, bądź z zasądzenia sztrofów | zebrane, do kassy generalney mieyskiej natych | miast oddane być mają. |

11-*mo*. Magistrat będąc rządcą i gospodarzem całego miasta równie o dobro mienić, iako też o | czułość i ozdobe onego dbać zawsze powinien. | Dla czego prezydujący każdej soboty przez | ławników odbierać będzie rapport: czy | w każdym domu tak chrześciańskim, iako | żydowskim kominy należycie nad dach są | wyprowadzone, we środku dobrze opatrzone, lub też popękałe, i z tynku opadłe; czy każdy gospodarz stara sie mieć wytarte kominy | zimą w tygodni dwa, latem w tygodni trzy; czy u każdego gospodarza są postawione drabiny na dach do ratowania w przypadku | zaięcia się; czy u każdego znajduie się porządek | ogniowy na tablicie nad domem przybitey wyrażony; czy nieepsuty, czy na dorędziu | leżący, aby w czasie potrzeby rychle z naczyniem oznaczonym stanął u ognia; czy przed | każdym domem stoi kadzie wodą nalane, || [49] a co dwie niedziele latem woda odmieniana, aby | nie zatenchła i zarazy miastu nie przynosiła |

12-*do*. Dostrzegać i tego magistrat powinien, aby budują|cy się stawali domy w linie proste na podmuro|waniu wysokim, przynamniej od ziemi na pół|tora łokcia, pokryte dachowką, a przynamniej | gą|tami, nigdy zaś dranicami, tym bardziej sło|mą; aby dom od domu był przynamniej | odległy na sążni pięć; aby przed każdym do|mem, a choćby i koło domu, były zasadzone | drzewa, które by rozłożystością swoją i ochrone | w pożarze domowi i ozdobe miastu przyno|siły. Aby takowe drzewa koszykami oplecione | do kołów grubych przywiązane, byli, ieszcze ko|bylicami od ulicy zaslonione, aby przeiezdzi|cy i kołami drzew nie psuli i koni do nich nie | przywiązawali. |

13-*tio*. Magistrat i przez ławników, i ze strony często | wywiadywać się będzie obowiązany: czyli iaka | podeyrzana osoba w którym się domu nie tai, | jeżeli iaki występ|ek gorszący w mieście pope|lniony, nie iest utaionym przed zwierzchnością | mieyscową: jeżeliby nie było albo nie masz ia|kowych przechodzących, przeiezdzi|ających osób || [40v] bez paszportów, bez służby, bez sposobu żadnego | do życia, a tym samym podeyrzanych, że łatwo na | kradzież, zabój lub podpalenie miasta odważyć się | mogą. Jeżeli takowy włó|c[ze]nga był przeięty, przy|trzymany, dworowi opowiedziany, lub przeciwnie | bez wiedzy zwierzchności z miasta wypuszczony, | albo też do ucieczki ułatwionym został.

Straż | nocna tak chrześciańska iako i żydowska, czy od|bywa swój obowiązek pilnie; słowem magistrat | ściśle i często wywiadywać się o tym powinien, co | tyło do porządku, ozdoby, bezpieczeństwa i całości | miasta należy; a nie spuszczi|ając się na doniesienia | i rapporta ławników, które często omylne bydź | mogą; magistrat co dwa tygodnie wybierze z po|między siebie iednego, aby odwiedził wszystkie | mieysca i domy, a tym samym daświadczył, | czyli rapporta ławników są wierne i rzetelne. |

14-*o*. Na początku każdego miesi|ąca cały urząd ma|gistratowy będzie winien stawić się przed zwierzch|nością dworną, złożyć rapporta tygodnio|we od ławników podawane, podać xięgi do za|konnotowania i przelożyć na piśmie, czemu | w zeszłym miesi|ącu zaradzili, co rozsądzi|li, | lub zaspokoili, a na co ieszcze pomocy dwor|ney potrzebu|ją. ||

[50] 15-*to*. W czasie, strzeż Boże, ognia opatrzy wszę|dzie i na | wszystko dozór pilniejszy magistrat mieć powi|nien. Gdy więc postrzeżony zostanie ogień, na|tychmiast wysłać ma ławnikow i słu|g mieyskich | do wypędzenia ludzi z domów z naczyniami ka|demu przepisanemi, zostawiwszy w każdym do|mu osobę rostopną i uważną dla pilnowania | własnego mai|ątku od kradzieży, w takim przypad|ku nacyzęsciey wydarzai|ącej się. Przeydent zaś | uda się do zwierzchności dworney, dla odebrania | rozkazów w takim razie potrzebnych. Cały zaś | magistrat nieodstępny bydź powinien, aż | ogień zupełnie ugaszony zostanie. |

16-*to*. Uniwersa|ły kraiove, lub zalecenia dworu | co do por|z|ądku, ozdoby i bezpieczeństwa mia|sta lub potrzeb kraiowych, magistrat odebraw|szy, natych-

miast do xięgi udzielney wpisać ie | rozkaże, o wyszłych zaleceniach przez ław|ników całe miasto uwiadomi, a gdy uskutecz|nione zostaną, doniesie zwierzchności lub przy|czyny nieuskutecznienia opowie. |

[V.] Co do przychodów i wydat|ków mieyskich. ||

[50v] Nie ma wprawdzie miasto żadnego udzielnego fundu|szu, z którego by trwale potrzeby miasta opatry|wane być mogły. Lecz gdyby zyski uboczne, ia|kie są z skladek cechowych i mieyskich, sztrofów | lub przysądżanych win, były poświęcane do|bru powszechnemu, miało by dotąd miasto zna|czne zapasy, a przemysłem i wiernym zarządza|niem powiększało by coraz dochody swoje. |

Poprawiać błędy, lepiej iest choć późno, iak | nigdy. Dla czego względem dochodów miey|skich następane daie prawidła.

1-mo. Jeden z majątnych i cnotliwych obywateli ma być | od całego miasta, iako się wyżey rzekło wybrany za | kassyera na rok ieden lub i więcej podług doznaney | wierności i zdatności. |

2-do. Kassyer będzie miał udzielną xięgę, w którą wszelkie | przychody i wydatki miasta pod dattami wier|nie zapisywać będzie. |

3-tio. Kosztem miasta będzie zrobiona skrzynia czyli | kassa z otworem w górze, aby przez niego mogły być wkładane różnego gatunku pieniądze | z trzema udzielnymi kluczami, z których ieden u | zwierzchności mieyscowey, drugi u iednego z ma|gistratowych według kolei, trzeci u kassyera || [51] znajdować się powinien. |

4-to. Rzekło się wyszey, że wiele gruntu posiadaia| obcy, a z którego miasta żadnego użytku nie ma; prze|to magistrat odzyskawszy własność swoją tak | ułoży, iżby po zapłaceniu należności dworowi, | reszta użytku służyła miastu, iuż co przez wyda|nie kontraktów urzędowych od siebie, iuż przez | obmyślanie sposobu, aby najmniejszy kawałek | gruntu odłogiem nie leżał. |

5-to. Składki brackie czyli cechów rzemieślniczych, | sztrofy i zasądżane na przestępnych opłaty pie|niężne równie w cechach, iako i sądach magistra|towych oznaczona wielość na obchód pogrzebo|wy, w kupna do cechów i tym podobne, przy|chody do kassy generalney wnoszone być | powinny. Z odebrania których, podług przysła|ney na piśmie od magistratu specyffikacyi, | kassyer wnoszącego zakwitue, a nie czyniące|go dosyć wyrokowi, dworowi doniesie dla | zyskania eksekucyi i wybrania dwoie tyle co | będzie zasądżaną. |

6-to. Na pierwszy zaraz sessyi magistrat spi|sze ragesr wszystkich obywatelów chrześcian, | z wyszczegulnieniem wiele który powinien || [51v] zapłacić podatka publicznego, wiele dworowi, wie|le miastu. Wyznaczy potom dwóch z pośrodku | siebie, który razem z ławnikiem póyda do domu | każdego gospodarza, nieopuszczaia|c siebie, uwia|domią o należney opłacie, dzień wnoszenia do kas|sy

mieyskiesy ogłoszą, a dla pamięci na ścianie | tak wielość podatku, iako i dzień, którego wno|sić się maia, u każdego gospodarza zapiszą. |

7-*mo*. Ławnik czyli kto inny za poborce do⁴⁸ magistratu wybrany w dniu, który do wybierania po|datku przez magistrat będzie wyznaczony, na|każe obywatelom wnieść do siebie należność, wno|szącego zakwituię i zabrane pieniądze do kassy miey|skiej wniesie. |

8-*vo*. Po wyszłym terminie do znoszenia podatków po|borca wypisze registr u których zalega z wyszcze|gulnieniem, którzy przez krnąbrność, a któr[z]y | przez niemożność podatku nie oddali, i takowy | magistratowi dla zyskania eksekucyi poda. Co nay|szczególniej ma się rozumieć o podatkach pub|licznych, iako to podymnym, uchwałach etcete(ra), | który dwoma przynajmniej tygodniami zebra|ne i wcześniej do kancellaryów wniesione bydź | powinny, nie czekaiąc eksekucyi woyskowej. || [52] Ekekutne bowiem nie z kassy generalney, lecz | z własnego magistratowych maiątku zaliczone | będącie. |

9-*no*. Dla uformowania w czas przyszly kassy miey|skiej magistrat wespół z starszemi brackiem i | cechowemi tudzież z slusznemi gospodarzami, | nie-pierwie⁴⁹ obliczą kassy cechowe i brackie, po|tym ułożą składkę z dobrowolney offiary na ten | raz tylko, do ktorey przykladaiąc się dwór od|stępuie na zawsze magistratowi kwitowe zwyk|łe przy czynszach wybierane. |

10-*mo*. Aby takowa kassa coraz większy wzrost bra|ła, ustanawiaią się prawidła:

1-*mo*. W każdym | roku opłacaiący czynsz do dworu, od każdego | wnoszącego się złotego zaliczy do kassy miey|skiej po groszy miedzianych trzy.

2-*do*. Cze|ładnicy płatni, komornicy bawiący się handlem, rzemiosłem lub iakimkolwiek uczciwym prze|mysłem w proporcyą zysku, który w mieście | maia oddadzą do kassy mieyskiesy, w każdym | roku część dwudziesta zysku.

3-*tio*. Potrze|biuący obywatel na handel, polepszenie go|spodarstwa, rzemiosła, postawienie doma | i jnne przyzwoite zyski pieniędzy, ma się | udać || [52v] do magistratu z prozbą na piśmie o pożyczenie | z kassy mieyskiesy pieniędzy z wyznaczeniem ter|minu, którego ma oddać, i z postanowieniem dwóch | za siebie paręczników. Magistrat uznawszy po|trzebe i bezpieczenstwo wyda assygnacyą do kassy | generalney na pożyczkę żądanych pieniędzy. |

4-*to*. Po uzyskaney assygnacyi od magistratu | pożyczaiący pieniędzy z dwoma poręcznikami poydzie do kassy i na teyże assygnacyi zapi|sze: iak wiele bierze pieniędzy, do którego czasu, | i takowy zapis podpisom swoim i paręczników, | chociaż by krzyżykami, utwierdziwszy, odbierze ża|dane pieniądze, i od nich zaraz zapłaci procentu | cztery od sta.

5-*to*. Termin pożyczki dluzszy | bydź nie może nad sześć miesięcy, a iezeliby po | uplynionym takowym terminie pożyczaiący | nie był w stanie oddania wziętych z

48 Так в рукописи, нужно читать *od*.

49 Так в рукописи, нужно читать *naypierwiey*.

kassy pie|niędzy, magistrat może mu ieszcze kredyto|wać na drugie sześć miesięcy, ale iuż na drugie | półrocze nie cztery lecz sześć od sta pro|centu zapłaci. Gdyby zaś i na drugim ter|minie pożyczonych pieniędzy nie oddawał, | w takowym zdarzeniu i pożyczający i pa|ręcznicy z osób i majątków swoich || [53] odpowiadać będą powinni pod nayscisleyszą dworu | exekucją. |

11-*mo*. Żydzi mieszkańcy Wysoccy, ieżeliby w kassie miey|skiej pozyczać pieniędzy chcieli według przepisu | powyższego, mogą byđz ucze[s]nikami tego dobro|dzieystwa, lecz zapłaci prowizyi w pierwszym | terminie sześć od sta, a w drugim ośm od sta, pod | karą iako wyszey na nieoddającego w terminie. |

12-*do*. Kassyer żadnych wydatków czynić nie może, poko | nie odbierze na piśmie wydanej assygnacyi przez | magistrat podpisaney, a przez dwór utwier|dzony, a ieżeliby tey ostróżności nie użył, albo | magistratowych pieniędzy na swoią potrzebe | użył, albo nie potrzebny wydatek uczynił, tedy | we dwoie z majątku swojego wrócić będzie po|winien. Podobnież gdyby za wydaną assy|gnacją opłacił summe, a kwitu od biorącego | pieniądze, lub obligu od pożyczającego nie | wziół, tedy wydatek takowy przyjęty mu nie | będzie. Dla czego na początku każdego mie|siąca powinien będzie przynieść xięgę, w któ|rą przychody i wydatki codziennie, i drugą, | w której pożyczkę pieniędzy zapisuie, z wy|szc[z]egulnieniem którego roku, dnia || [53v] i miesiąca, komu, iak wiele, za czyią paręką, na iaki | termin, iaki opłacony procent, i czy oddana na termi|nie summą, lub nie. A to dla zakonnotowania przez | magistrat i zwierzchność dworną. |

13-*io*. Wydatków miasta dwa są nayznacznieysze rodza|ie: to iest podymne i czynsze dworne; pierwsze | podług lustracyi od chrześcian tylko, drugie zaś | od chrześcian i od Żydów podług rejestru bircze|go wybrane, i w czasie przyzwoitym, tam gdzie | należy, oddawane za kwitami byđz mają. Inne | wydatki, gdy magistrat czynić zechce, nie ina|czey to czynić może, aż za iednomysłnym na | sessyi udecydowaniem i approbatą dworu. |

14-*to*. Ponieważ składki brackie odtąd do kassy | mieyskiej wpływać będą powinne, przeto wy|datki na światło do kościoła i cerkwiów po|dług ustawów i zwyczajów dawnych z teyże | kassy czynione byđz mają; oszczędność ied|nak we wszystkim zachowana byđz ma, a | grosz ieden z kassy poruszony przyjęty nie | będzie, dopóko konieczność wydatku przez | magistrat uznana, a przez dwór na piśmie || [54] utwierdzona nie zostanie. Szanuię ja religią i święte | jey obrządki, lecz nauczony od psalmisty, że Bóg | w całopałeniach się nie kocha i nie chce, aby na ołtarz | jego kładzione były cielce, przeto unosząc zbytku|iącą, a powszechność i krzywdzącą i gorszącą gor|liwość stanowie:

1-*mo*. Magistrat każe do siebie przy|nieść wszystkie brackie xięgi, roztrząśnie i wyexa|minuie ściśle, gdzie się podziała (aż do wycięczenia | miasta) uczyniona składka, na wystawienie do|mu dla prezbitera w ulicy Wyhanowskiej, a na|wet i zrab w teyże ulicy sto|j]ący, co każdego roku | na poprawe i ozdobę cerkwi dawało bractwo i | miasto.

2-*do*. Odvažić rozkaže vosk wszystkim | bracki w cerkwi znayduiący się, z niego do koscio|ła i cerkwiów odda na ołtarze, podług ustawy | dawney świece. Ręczne zaś czyli do processyów | według potrzeby sporządziwszy, pod zamknię|ciem trzymać rozkaže. Wydatek na dokupienie | coroczne vosku w proporcją potrzeby przyię|ty będzie.

3-*tio*. Było zwyczajem i dotychczas | się zachowuie, iż w czasie znaczniejszych uro|czystości, kosztem bractwa dawane bywały dla || [54v] zgromadzonych na prazniki prebiterów | obiady i uczty. Zwyczaj ten odtąd na zawsze zno|szę, a grosz ieden z kassy mieyscowey na takowe | biesiady poruszony we tróynasób za naysciślejszą | exekucją z maiątku osób magistratowych od|zyskany byđz ma.

4-*to*. Rzekło się wyszey, że sko|ro któren z mieszkanców dni życia swojego u|kończy, magistrat winien zatrudnić się ułożeniem | porządku pogrzebowego i oznaczeniem kosztu. | Pamiętny byđz musi uniwersał zeszedłego j(asnie) o(świeconego) | xięcia j(ego) m(iłoś)ci Alexandra Sapiehy kanclerza w(ielkiego)o | W(ielkiego)o X(ięstw)a L(i)tt(ewskiego)o pod rokiem 1778-*m* do wszystkich | miast dziedzicznych wydany i ustawu wzglę|dem opłaty od pogrzebów, a ieśli poszedł w za|pomnienie, ja ponawiam, że od pogrzebu oby|watela możnie[j]szego złotych trzy, od uboższego | złoty ieden groszy piętnaście, a niewięcey bra|lno i dawano byđz ma xiędzu. Wcale zaś | ubogi darmo pochowany byđz powinien. | Ustawie takowey powodowała słuszność, xię|ża albowiem maiący dostarczaiący fundusz | na wyćwienie siebie i opatrzenie kościelnych | potrzeb, ani maią, ani mieć mogą prawo do || [55] wymagania od paraffian udzielney za powin|ność nadgrody. |

15-*to*. W czasie przechodu lub konsystencyi żołnierza kra|jiowego czy obcego, gdy będą brane podwoły, | furaze, prowiannty i inne tym podobne, słusz|ność sama wyciąga, ażeby wydatek na to nie | przez kassę mieyską, lecz przez całe miasto | był łożony. Dla czego w wydarzoney takowey | okoliczności magistrat, zniósłszy się z zwierzch|nością dworną, zastąpi z kassy mieyskiej, | lub przez wczesne urządzenie, gwałtowną potrze|be ułatwi; a zniósłszy wydatek miesięczny, u|czyni za wiadomością i approbatą dworu, roz|kład pomiarkowany równie na chrześcian iako | i Żydów, tak aby ciężar publiczny wszyst|kich obywatelów iednostaynie dotykał, i zwra|cał koszt z kassy mieyskiej podięty. |

16-*o*. W wigilią elekcyi nowego magistratu, to jest | dnia 22-*o* czerwca, kassyer i magistrat w przy|tomności całego miasta, złożą przed zwierzch|nością dworną rachunek roczny z przy|chodów i roschodów, niemniej zdadzą spra|wę ze wszelkich czynności swoich, a || [55v] zwierzchność, gdy znaydzie wszystko przyzwoicie | udziałano, wyda kwit na piśmie z pochwałą i przy|zwoitym zaświadczeniem osobom magistrat skła|daiącym i onym do nowego wybioru zaleci. A lu|bo cnota, sława, ufność i miłość w obywatelstwie, | nayzyskownieyszą dla każdego dobrze myślącego | bywaią nadgroda; ieżeliby iednak który z magi|stratowych potrzebował i co do maiątku zapomo|żenia, zwierzchność dworna razem z miastem |

wynajdzie sposoby, któremi by praca i cnota obywatelska przyzwoicie zasilone być mogły. Wzajemnie gdyby z rachunków okazało się, iż osoby magistratowe na własne lub mniej potrzebne wydatki brać z kasy miejskiej pieniądze wazyli się, albo przychód iakowy, by też najmniejszy, utaili, lub też wydatek powiększyli, w takim zdarzeniu zwiernosc dworu opisawszy ich niewiernosc i niegodziwosc czynow, wyda rozkaz, aby wzięte pieniądze z kasy miejskiej, lub marnie strwonione, natychmiast z majątku osób magistrat składających we trójnasób były odzyskane. A same osoby za niezdatne utrzymywania rządu w magistracie, na lat cztery ogłoszone zostaną.

Miło zapewna będzie każdemu, by też najuboższemu, grosz, iak mówią, od gęby odiyty nieść do składki i ofiary publicznej, gdy każdy w szczególności, przez zdawanie publicznych rachunków przekonany zostanie, iż ten nie na prywatne zyski, lecz na konieczne miasta potrzeby jest obrucony. A ztąd dla zawiadujących dochodami pomnażać się będzie coraz w obywatelach ufność, szacunek i wdzięczność, iako dla spraw ogólnego i szczególnego uszczęśliwienia.

[VI.] Co do sądów magistratowych.

Dla porządku miasta i dla rychlejszego załatwienia sporów, często między obywatelami wydarzających się, daje się moc tej jurysdykcji sądenia spraw z pierwszej instancji, z wolną jednak zawsze ukrzywdzonemu do dworu apellacyą, a to w ten sposób:

1-*mo.* Czuiący krzywdę obywatel od obywatela ma natychmiast udać się do pisarza sądowego, przelożyć krzywdę swoią, a pisarz da znak, aby oskarżony trzeciego dnia po odebrany znak stał się u sądu.

2-*do.* Jeżeliby oskarżony za danym sobie ad pisarza znakiem nie stał się u sądu w czasie [56] wyznaczonym, za takowe nieposłuszeństwo w pierwszym razie ukarany być ma zapłaceniem do karbony sądowej złoty ieden, za drugim razem zapłaci złotych dwa, a za trzecim – złotych cztery i dworowi zastanie doniesiony, od którego będzie wyznaczona kara na upornie sprzeciwiającego się.

3-*tio.* Gdy obiedwie strony staną u sądu ma najprzód oskarżający powiedzieć krzywdę swoią lub na piśmie podać, a potym toż samą uczyni oskarżony, a kiedy obiedwie strony przelożą już dostatecznie rzecz swoią, każą wszystkim ustąpić, a przezydent z assessorami i pisarzem, zostawszy w jzbie zamkniętej, roztrząsac zaczną wszystkie okoliczności, i iako jm sumnienie, rozsądek, złożone z obustron dowody lub świadectwa, a nadewszystko wykonana przysięga doradzać będą, tak zadecyduią iednomyslnie lub większością głosów. Pisarz zaś natychmiast wyrok sądu w protokule zapíše.

4-*to.* Po zapisany w protokule iednomyslnie lub większością głosów zapadłego wyroku, mają strony przywolać do jzby, a pisarz decyzyą sądu głośno

onym przeczyta. Po || [57] przeczytaniu zaś, iešliby strony niekotentowały się | wyrokiem, i odwołały się do zwierzchności dwor|ney, ma jm to sąd dopuścić, a pisarz zapi|sze w protokule, że appellowali. Wszakże czy|li strony bėdo sie⁵⁰ kontentowały dekre|tem, czyli nie⁵¹, pisarz ma jm wy|dać z xiąg⁵² dekret pod pieczę|cią mieyską, któ⁵³ra ma mieć obraz | świętego Jana Chrzyciciela z napisem około: | «Pieczęć miasta Wysokiego Litt(ewskiego)». |

5-to. Gdyby która osoba z urzędnikow miała sprą|we w juryzdykcyi mieyskiej, na ten czas sa|ma zasiadać nie powinna, ale iešliby prezy|dent, na przykład, sam był zapozwany, miey|sce jego pierwszy z assessorow zasiądzie. Pi|sarza też assessor ieden w takowym razie | zastąpić powinien. |

6-to. Komplet sądowy składać się ma zawsze z trzech | magistratowych i pi-sarza, który decydo|wać nie może, tylo wyroki sądu wiernie za|pisywać powinien, iako o tym niżej. Wszak|że ieželiby chcieli wszyscy razem zasiadać | w sądzie, wolno jm to bėdzie. ||

[57v] 7-mo. Každy obywatel czuiący od współobywatela krzyw|de naypier-wiey rozprawić się bėdzie powinien w są|dzie mieyskim, a dopioro przez appellacyą przycho|dzić do dworu. Sprawy zaś, które w tey juryzdyk|cyi roztrząsane byđz maią są nastėpuiące, iako to:

| o nieusznanowanie rodziców przez dzieci;
nie|posłuszeństwo czeladzi ku gospodarzom, czeladni|ków ku maystrom;
zabór w szkodzie byd|ła lub ptastwa;
szkody w polach, łąkach | i ogrodach poczynione;
zatrzymanie należ|ney opłaty czeladzi;
pobicie wzajemne, lub | o pobicie, a ieszcze bez przyczyny czeladzi przez | gospodarzów;
kłótnie między małżeństwem, | familią, somsiędztwem;
obelgi, bicia, drob|ne kradzieże, piiatyki, niszczenie lub niepilnowa|nie gospodarstwa, równie o nieutrzymanie przed | domamy i w domach ochė-dostwa;
za|niedbanie wycierania kominów podług ozna|czenia;
zaniedbanie poprawy budynków | lub, gdy może, nowych stanowienie;
nieza|sadzanie drzew przed domami i onych | nieopatrywanie;
niedochowanie w całości | porządków ogniowych na tabliczce || [58] každygo domu oznaczonych, a bardziey o nieza|wienie się rychłe w czasie (strzeż Boże) pożaru | z naczyniem wyznaczonym do ognia, i inne tym⁵⁴ | podobne, które do zachowania wspólney spokoj|ności, utrzymywania porządku,

50 Оставлено место для герба, изображение герба отсутствует.

51 Оставлено место для герба.

52 Оставлено место для герба.

53 Оставлено место для герба.

54 m написана под строкой.

ochędostwa i | bezpieczeństwa miasta, oddania co komu spra|wiedliwie należy, ubezpieczenia i uszczęśliwienia | każdego obywatela i słusność i potrzeba okażą. |

8-*vo*. Jeżeliby wydarzały się sprawy o sprzedaż lub | zamiane gruntu, placów, domów, abo o dział | lub rozrządzenie iakiegokolwiek majątku oby|watelskiego, tym bardziey sprawy kryminal|ne – te wszystkie dwór sam rozsądzać będzie. | A magistrat przyjmować onych i do juryz|dykcji swoiey podciągać nie będzie mocen. |

9-*no*. Sprawy w punkcie siódmym wyrażone, gdy | będą wynikać między chrześcianinem a chrześ|cianinem, sam magistrat w komplecie złožo|ny rozsądzać będzie. Jeżeliby zaś była | sprawa między chrześcianinem a Żydem, po|dówczas przez sługę mieyskiego ma bydź | uwiadomiony kahał, aby dwóch z pomiędzy | siebie przysłał do magistratu, którzy || [58v] wespół z prezydującym i dwoma assessorami roz|sądzą sprawę między chrześcianinem a Żydem | wynikła. |

10-*mo*. Grzywny, sztrofy i inne kary pieniężne, które | na zawinionych sązdo- ne będą, te do kassy miey|skiej oddawane bydź powinny; pisarz tylo u|trzymywać będzie registr porządny i zapisywać | wiele, którego dnia i przez kogo zaliczone iest | win sądowych. |

11-*mo*. Każda sessya bądź sądowa, bądź ekonomicz|na konczyć się będzie podpisem prezydujące|go i zasiadających assessorów w protokule | dziennym wszelkich czynności na tey sessyi | zdziałanych. Wolno iednak będzie każdemu | odpisać w tymże protokule zdanie swoje, ieżeli|by miał przeciwnie udziałaney czynności i przy|czyny, dla których się nie zgadza, wypisać. |

[VII.] Powinności pisarza magistratowego. |

1-*mo*. Pisarz od całego miasta obrany, wykonawszy | zaraz po obraniu przysięgę, urząd ten sprawo|wać będzie przez lat trzy nieprzerwanie po | sobie idące, a po upłynieniu tych może bydź || [59] na drugie trzy lata wybrany, ieśli się miastu podoba, [ale nie iuz na trzecie lat trzy]⁵⁵, chyba w czwartym roku od ostatniego urzędowania. A lubo na sądach i wszystkich sessy|ach zasiadać powinien, deczyzi iednak swoiey | dawać nie może, lecz tylo zapisze w protokuł wier|nie magistratowy wyrok, iednąmyślnością, lub | większością głosów zapadły. Zdanie iednak swoję sposobem doradzającym lub oświecającym | urząd przelożyć zawsze może. |

2-*do*. Jeżeliby pisarz miał w tych sądach sprawę, | wynieść przed deczyzą z jzby będzie powi|nien, a ieden z assessorów w takim zdarzeniu | miejsce pisarza zastąpi, dając przy tym i zdanie swoje. |

55 Реконструировано по: Сергей Стрэнкоўскі, Самакіраванне мястэчка Дзярэчын у канцы XVIII ст., с. 139; LMAVB RS, f. 18, Rankraščių kolekcija (Коллекция рукописей) В-4, б. 21, л. 18.

3-*tio*. Nayistotnieusią pisarza powinnością utrzymać porządnie kancelaryą, i dla tego powinien mieć miejsce dobrze opatrzone od ognia, złodzieia i robactwa, popiery psuiące, bezpieczne. Nie ma też jch trzymać na dorędziu i otwacie, aby dzieci nie podarli, lecz były zamknięte w szafie i nie na wilgoci.

4-*to*. Pisarz pod kluczem swoim powinien utrzymać wszystkie papiery miastu || [59v] służące, a nadto protokół dzienny, w którym porządkiem zapisywać będzie sessye sądowe i gospodarskie, ordynaryjne lub extraordynaryjne, z wyszczególnieniem osób, którzy na nie zasiadali. Drugą księgę do wpisów spraw. Trzecią do przyjęcia przyznań, oblat i wszelkich tranzakcy przez mieszczan czynić się mogących. Czwartą do wpisywania wszystkich uniwersałów kraiovych, zaleceń dworu i wszelkich ustaw dobrego porządku w mieście, w którą to księgę i ta ordynacya na początku umieszczona być powinna. A dla dokładniejszego obowiązków pojęcia dać się w szczególności objaśnienia.

5-*to*. Gdy obywatel przydzie ze skargą, natychmiast pisarz powinien skarżącemu się dać karteczkę z tym na przykład napisem: Piotr skarży ciebie Pawle o pobicie, czy połaianie, czy grabież i tam daley. Przeto dnia tego i tego masz stawac na rosprawie przed sądem magistratowym, a odesławszy przez służbę mieyskiego takowo karteczkę oskarżonemu, sam zaraz zapisze do księgi wpisów || [60] spraw, ze Piotr ma sprawę z Pawłem.

6-*to*. Gdy dzień wyznaczony przydzie i sędziowie zasiądą około stołu, przywoła strony do rozprawy przez przeczytanie aktoratu, czyli przez ogłoszenie czyia i z kim sprawa przychodzi. A iako zapisywać aktoraty tym porządkiem powinien, którym strony na skargę przychodzą, tak i w czytaniu ten sam porządek zachowywać ma, którym są zapisane, nie opuszczając żadnego, a kiedy po przełożeniu obu stronom sprawy i po ustąpieniu wszystkich z jzby, sąd zdecydował, zaraz tamże na sądach wyrok jch do księgi dekretowej wiernie zapisze i sądowni do podpisania poda, a za przywołaniem stron do jzby, iaka decyzya sądu nastąpiła, głośno przeczyta. Po przeczytaniu zaś znowo zapyta głośno, czy strony kontentują się wyrokiem sądu, a jeżeliby odpowiedziały że nie, tedy przy tymże dekrecie w protokule zapisze te słowa: «Od takowey decyzyi sądu strona lub strony appellowali do dworu i tam jm iest dozwołona». |

7-*mo*. Dekreta wszystkie, czy to od strony przyjęte, || [60v] czy zaappellowane, ma pisarz tegoż dnia lub nazajutrz wiernie z księgi dekretowej wypisać, wyrazawszy o co była sprawa, iakie oskarżony i oskarżający składali dowody i iaka sądu nastąpiła decyzya. Wypisanie takowe ręką własną podpisze i pieczęć mieyską, która przy pisarzu zawsze będzie, przycisnie.

8-*vo*. Wyrażono iest w obowiązku sądu, że sprawy o sprzedaż, zamiane gruntów, placów, należeć nie mają do magistratu, zacych jeżeliby kto rozrządzenie majątku swojego bez wiadomości dworu uczynił, takowe do akt mieyskich przyjmowane być nie powinno. Ale gdy przyniesie prawo zastawne, sprzedaż

ne, zamienne, | darowane lub iakiekolwiek podpisem dworney | zwierzchności stwierdzone, ma bydź natych|miast do xiąg mieyskich przyięte i słowo | w słowo wpisane, zapisawszy na oryginale te | słowa: «Roku, miesiąca i dnia tego i tego | dokument ten do xiąg mieyskich iest przy|ięty i wpisany», a pod takowym zapisaniem pi|sarz ma się podpisać. |

9-no. Co miesiąc razem z całym urzędem ma się sta|wić przed zwierzchnością dworną pisarz, || [61] złożyć xięgi i dać do zakonnotowania zwierzchno|ści. A gdy zakończy czas przepisany urzędowa|nia swojego, ma nowo obranemu pisarzowi | zdać pod rejestrem wszystkie akta i papiery | mieyskie u siebie dotąd będące, i takowy registr przez siebie pisany i podpisany, poda | do zakonnotowania całemu pod ten czas będą|cemu urzędowi. |

10-mo. Żeby strony przycodzące do akt, opłatą | kancelaryi uciśnione nie były, ustanawia się ce|na w ten sposób:

od arkusza dekretu	gr. 15
od pozwu i wpisu w registr	gr. 3
od przyięcia do akt wszelkich tran zakcyi	złł. 1
od wypisu z akt wszelkiej tranzakcyi	gr. 10

Nad którą ustanowe pisarz brać więcey nie bę|dzie mógł pod karą dworną, a wzięte pie|niądze wiernie do rejestru swojego wpisaw|szy, przy końcu każdego miesiąca, za kwi|tem kassyerowi odda. |

11-mo. Xięgi aby były porządnie opravione, po|dzielone na gatunki i wszystko w nich wier|ne pod dattami aby było zapisywano, || [61v] nie skrobane, nie podarte, nie pozaliwane, zaleca się | naymocniej; to bowiem będzie dowodem jego | pilności i stopniem do uzyskania względów i | nadgrody. |

12-do. Ponieważ na oprawe xiąg, utrzymywanie kan|cellaryi, tudzież światło, papier i opał, po|trzebny iest wydatek. Przeto w każdym kwar|tale, poda magistratowi wyszczególnienie po|niesioney expensy, który przeexaminowawszy, | należność zaassygnuie do kassy, a w czasie elek|cyi⁵⁶ nowego magistratu i zdawanych rachun|ków, miasto dla pisarza według zasługi | obmyśli przyzwoitą nagrodę. |

[VIII.] Powinności ławników. |

Rzekło się na samym wstępie, iż magistrat do | pomocy wybierze z ludzi rozsądnych dwóch na | ławników i onych obowiązki przepisze, tu więc | ważniejsze dołączaią się:

1-mo. Ponieważ dozór, straż i ekukcyja ustaw miey|skich szczególniey należeć będzie do ławników, | przeto ilekroć sessya ekonomiczna zło|żona zostanie, ławnicy iako bliżey znaiący || [62] potrzeby miasta zawsze znaydować sie powin|ni dla opowiedzenia aktualnego stanu i dania | jnformacyi. |

56 Слово *elek* написано более темными (более интенсивными) чернилами.

2-*do*. Jch powinnošią dostrzegac̃, aby kominy po do|mach były dobrze opatrzone, latem co trzy ty|godnie, zimą co dwie niedzieli wycierane, dra|biny przy každy|domu na dach zaciąg|nione. Porządek ogniowy żeby u každygo | gospodarza znaydował się w całości i na dorę|dziu leżał. Aby w czasie (strzeż Boże) ognia | každy z naczyniem swoim wychodził z do|mu, zostawiwszy iedną osobę roztropną | i uważną dla pilnowania własnego domu | od kradzieży, w takim razie nacyjęściey wy|darzaiący się. Aby przed každy|domem | latem stały dwie kadzie wodą nalane, i aby | też woda co dwa tygodnie była odmienia|na. |

3-*tio*. Gdy się któren z obywatelow budować zechce, | dopilnuia łąwnicy, aby domy w linią, sta|wiane były, w odległości ieden od drugiego | naymniey na sążni pięć, dachy gdy nie | mogą byđ z dachówkami, powinne | byđ z gątow, nie dozwalaiac̃ nikomu kryć || [62v] dranicami, tym bardziey słomą. Przed každy|domem maią byđ zasadzone naymniey cztery | drzewa, zawsze dobrze od gospodarzów opatrywa|ne, do kołów przywiązywane, koszykami oplecio|ne paręczami gdy można pomalowanemi za|grodzone, aby przeieđzaiący nie łamali drzew | przywiązywaniem koni i bydła. |

4-*to*. Dostrzegac̃ ieszcze będą łąwnicy, czy iaki wy|stępek nie iest ukryty przed zwierzchnością | dworu i miasta. Czy nie kryie się iaka oso|ba podeyrzana w mieście. Czy gospodarze nie tracą maiątku na grach, piiatykach i nepo|trzebnych zbytkach. Czy małżeństwa, somsziedz|twa i familie żyia w zgodzie. Czy rodzice i | gospodarze odbieraią od dzieci, lub czeladzi | nalezyte uszanowanie i posluszeństwo, czy na|wzaiem gospodarze nie krzywdzą czeladzi, a | rodzice lub opiekunowie marnotrawstwem | nie uszczuplia ą maiątku dziecinnego. Czy nie | włóczy się po mieście, a bardziey czy nie miesz|kaią po domach ludzie lóžni bez służby, | bez rzemiosła, a tym samym bez sposobu do | życia, przez których nacyjęszte wydarzaią || [63] się kradzieże, boie, a częstokroć podpały | miasta, słowem dostrzegac̃ tego będą powinni nay|czuley co do porządku, ozdoby i bezpieczeństwa | miasta, do uszczęśliwienia i iedności obywatelow | należeć może, a starać się wczesnie przez donie|sienie dworowi i magistratowi zapobiegać temu, co zgubę miastu i utratę w szczególno|ści každy|niesie. |

5-*to*. Aby te obowiązki łatwiey dopełnili, powinno|ścią łąwników będzie, czynić na przemiane | rewizyą, chociaždy codzienną, po domach | tak chrześciańskich iako i żydowskich, i uwa|zac̃ piln|i]e czy wszystko iest zachowaną, co | do porządku i ozdoby, spokojności i bezpieczeństwa miasta należy. A iezeliby szcze|gulniey w domach żydowskich znaleźli | przed budynkiem wyrzucone smiecie lub | leżące gnoie, wywieszane na ulicy brudy i chus|ty, krowy, cielęta w sieniach i jzbach chowane, | albo na ulicy stawiane, latem na pasze z in|nemi nie wysyłane, a zimą po chlewach i obo|rach nie zamykane. Drzewa przed domami | nie zasadzone i nie pilnowane, kominy || [63v] nie wycierane, z žarem lub luczywą po ulicach cho|dzących, ognie po domach ile w szabas dugo | się

pałące i nie pogaszone. Hultaiow i ubogich | w ich domach tulaiących się, lub ukrytych; smie|cie przed domami chrześciańskimi co sobota, | a żydowskiemi co piątek nie zmiecione i w kupy | nie poskładane; rynek co sobota i kramy przez browarnikow i podkomornych nie oczyszczono z plugawstwa, słowem w czym tylko postrze|gą wykroczenie, przeciwko porządkowi, ochędo|stwa i bezpieczeństwa miasta, za pierwszym | razem przezstrzedz, za drugim upomnieć, a za | trzecim po ukaranie do magistratu każdego | przestępnego zapozwać będą powinni. |

6-to. W dni targowe ławnicy dostrzegać mają pil|nie, aby przyjeżdżający na targi, stawali po|rzładnie na rynku, zostawiając wolny przejazd | każdemu podróżnemu lub domowemu, aby za|den ani przedawał, ani kupował, iak tylko na | wagę i miarę mieyską, aby po domach tak | chrześciańskich iako żydowskich, tym bardziej | za miastem nie zakładano targów, lecz każ|dy w rynku, a nie pokątnie nabywał || [64] żywności, lub innych potrzeb, pod odpowiedzial| w sądzie mieyskim karą tak na kupującego iako | przedającego. |

7-mo. Podług okoliczności, czasu, urodzaiów, dowozu na | targi gdy będzie ogłoszona przez zwierzchność | mieyscową taxą na mięsiwa, trunki, chleby, obarżanki i tym podobne do żywności potrzeb|ne produkta; ławnicy dostrzegać mają, aby ied|nostayną ceną wszendy i przedawane i kupowa|ne były, a drożey lub taniey przedający czy | kupujący, zwierzchności ma być doniesiony. |

8-vo. Mają mieć spisany registr wszystkich koni | tak chrześciańskich iako i żydowskich w mieś|cie znajdujących się, aby w dawaniu podwód | i stoiek, równy na wszystkich rozkład wypadał. Dla czego gdy z nakazu kraiowego lub | zwierzchności będą z miasta brane furman|ki, zaraz ławnicy zapiszą w registr, od któ|rego gospodarza, kiedy, w iak daleką drogę, na | czyli potrzebę i wiele koni, aby ciężar równie | wszystkich dotykał, i trzymający koni mieli | ulgę w jnych podatkach lub powinnoś|ciach ||

[64v] 9-no. Każdey soboty oddadzą ławnicy na piśmie rap|port przydujące-mu w magistracie, co uczynili | w zeszłym tygodniu, czemu zabiegli: iakie kłót|nie między chr[z]eścianami zaspokoili (między Ży|dami albowiem do sądu kagalnego należy) | na ostatek w czym doradzenia potrzebuia. A | jeżeliby iakiey wielkiej wagi wydarzył się | jnteres, tedy nie czekając soboty natychmiast | sądowi, a w ważniejszych rzeczach dworo|wi donosić mają. |

10-mo. Na początku każdego miesiąca stawić się będą | przed zwierzchnością dworną razem z urzę|dem i oddadzą na piśmie rapport wszelkich | czynności zeszłego miesiąca. |

11-mo. Rozkazy bądź od narodu, bądź od dworu | iakie do magistratu przy-syłane będą, tycząc się całego miasta, te natychmiast wszyst|kim mieszkańcom ogłosić powinni, i aby | naydokładniey były dopełnione, sami dopil|nuią, bo sami za złe odbycie odwiadać | będą. |

12-*do*. W przypadku, strzeż Boże, pożaru, natych|miast tak chrześcian iako i Żydów wysy|łać maia do ratunku z naczyniami || [65] oznaczonemi, zastawiwszy iako się rzekło w każdym | domu osobę uważną i roztropną, oraz sami | przytomni z ludźmi bydź powinni, dopoko | ogień zupełnie ugaszony nie zostanie. |

13-*io*. Jeżeliby dostrzegli, że który z obywatelów przy|szedłszy do ubóstwa, lub zabrnowszy w długi | chce się wynosić z miasta, maia natychmiast | donieść dworowi i magistratowi, aby pilniey|sze na nich było oko, i sposoby podźwignie|nia, gdy to bydź może, obmyślono. |

14-*to*. Gdy na dozorze i wierności ławników zaley | po większey części całość, spokojność, ozdo|ba i bezpieczeństwo miasta, przeto aby pra|ca i cnotliwe sprawo- wania się miały silną za|chęte, magistrat przyzwoitą zasługom ob|myśli nadgrode. |

[IX. Przysięga dla miejskich urzędników.]

Przysięga dla osób magistratowych. |

Ja NN przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu | w Trójcy Świętey jedyne- mu na tym, iako wy|branym będąc do magistratu, wiernie, poczi|wie i sprawiedliwie sprawować się będę, nie || [65v] uwodzając się w sędzie ani zemstą dla nieprzyia|ciół, ani przyiaźnią dla przyiaciół i krewnych. Darów żadnych ani obietnic przed sprawą | i po sprawie przyjmować nie będę, i każde funkcyi | moiey obowiązki starać się będę iak nayzupel|niey dopełniać, i we wszystkim sprawować się, | iako pocziwemu chrześcianinowi i obywatelowi | należy. Tak mnie Panie Boże dopomóż. |

Przysięga dla pisarza.

Ja NN przysięgam Panu Bogu wszechmogą|cemu w Trójcy Świętey jedyne- mu, iako urząd | pisarza mieyskiego na mnie włożony, wiernie | i pocziwie sprawa- wować, wpisy według swego | porządku do przywołania podawać będę. Pod|ług wyroków zapadłych dekret napiszę, nie | zażywaiąc obojętności słów, ani kr[z] ywdę którey|kolwiek strony. Papiery mieyskie i wszelkie | akta w swoim ocaleniu zachowam, i każdy | funkcyi moiey obowiązek tak zachowam, ia|ko pocziwemu c[z]łowiekowi przynależy. Tak | mnie Panie Boże dopomóż. ||

[66] Takowe ustawy dla osob juryzdykcyą⁵⁷ w mieście | Wysokim Litt(ewski) m⁵⁸ składaiących do zachowania | pilnego podawszy z mocy mnie powierzoneiy | podpisem własnym utwierdzam.

Działo | się w Wysokim Litt(ewski)m roku 1794-0. |

57 Фраза *ustawy dla osob juryzdykcyą* подчеркнута красным карандашом (конец XIX – начало XX вв.).

58 Название города подчеркнuto синим карандашом (конец XIX – начало XX вв.).

Приложение № 2.

1794 г., 24 июня. Высокое. Ординация организации самоуправления еврейского кагала города Высокое Брестского воеводства. Подготовлена к печати по рукописи VUB RS, f. 4, b. 12069 (A-257), л. 66–80.

[66] URZADZENIE |
kaħalu Wysockiego. |

[Preambuła.] Ciągłe nieszczęścia kraiove, lubo niemało przyczyni|li się do zubożenia i upatku handlowego, niegłdyś i dość maiętnego miasta dziedzicznego | j(aśnie) o(świeconego) xięcia j(ego) m(ilość)ci Franciszka Sapiehy genera|ła artyleryi litewskiej Wysokie Litewskie | nazwanego, nie bez żalu iednak, i wnętrzne|go wzruszenia wyznać należy, że sami mie|szkańcy obywatele miasta do zguby swo|ciej dali naysilniejsze powody. Zaufani | odrodni synowie w maiątek, który jm || [66v] cnotliwi rodzice pracą i uczciwym staraniem obfi|cie zebrali i zostawili, nie myśleli bynajmniej o | pomnożenie onego, lecz przesudziąc się w stroiach, | zbytkach i emulacyach, ieden nad drugiego, zda|ie się, że iedynie do tego dążyli, aby siebie i po|tomstwo swoje uczynić nieszczęśliwemu, a kiedy | neuumiarkowanym ich wydatkom, szczupłe | nader ich przychody dostarczać iuż nie mogły, | rzucili się do zaciągania po stronach krydy|tów, podobno dla tego, ażeby czego nie utracili | przez zbytek, postradali na reszcie przez pro|cedera i ekucyje prawne. Smutnym to iest | nader wspomnieniem, że tyle wszczegulności | maiętnych kiedyś obywateli, zaledwo wyży|wienie dziś dla siebie znajduią. Lecz smut|niey nierównie doświadczać i spoglądać | w ogule na cale miasto zubożone, zniszczo|ne, i zaledwo kilku tylko maiące mieszkań|ców, których by słusnie obywatelami na|zwać można było, a co⁵⁹ naysmutniey, że ta|kowe zburzenie i upadek miasta, nie przez | obcych lub nieprzyiaciół, lecz przez właś|nych, a niegodnych jmienia mieszkańców | iest poczynione. Gnuśni, niespokoyni, i || [67] samym oszukaństwem żyjąc, tumilianci prócz | forsy, intrygi, a częstokroć i promocyi dworu | wysadzali siebie na przelożonych kaħalnych, | a dobrawszy w pomoc starą radę równie z nie|mi myślącą, a zawsze zpokrewnioną nakła|dali podatki na gminnych pod płaszczem | iakowey koniecznie miasta potrzeby, zaciągali na kaħal u postronnych długi, dzie|lili między siebie offiarowany dobrą wiarą | przez pospółstwo grosz, iak mówią od gę|by odiety, niepamiętaiąc, że nie ten to dobrze urodzo|nym, lecz ten co pracą i uczciwym staraniem przy|kłada się do uszczęśliwienia miasta, i prawdziwym⁶⁰ | iest obywatelem i naywyższego od każdego wart | iest szacunku. Przywrócić dawnią świetność mia|stu, ile w terazniejszym smutnych dla kraiu o|kolicznościach,

59 *co* переправлено из другой буквы.

60 *т* написана под строкой.

trzebaby szczegulnieyszego dzieła | naywyższey istności zapobiegać, wszakże znisz|czeniu dalszemu i obmyślać śrzodki przyzwoi|ce do podźwignienia czasasem miasta i mocą, | i powinnością iest dworu. Dla czego z wła|dzy mnie powierzoney, wchodząc w rozpozna|nie przyczyn, które miasto Wysokie Litewskie || [67v] do zniszczenia przywiodło, następane dla kahału Wy|sockiego zostawiaę urządzenia. |

[I.] Powinność kahału Wysockiego. |

Kahał czyli osoby do tego składu wybrane, są rząd|cami i gospodarzami całego miasta i paraffii | do siebie należney, są zawiadowcami ciężko za|pracowanego, a chętnie od każdego obywatela na | potrzebę publiczną offiaruiącego się grosza, są na | ostatek sędziami w sprawach do siebie należnych. | A ztąd iako każdy obywatel winien dla osób, ka|hał składaiących, przyzwoite uszanowanie, wy|rokom i rozrządzeniom kahału należyte posłu|szeństwo pod karą dworu, za najmnieyszą | zniewagę, obelgę, krnąbrność lub wyłamywanie | się zpod władzy kahałem zarządaiących, | tak równie osoby, kahał składaiące, powinne | bydź w zaleceniach swoich skromni, uważni, | w zarządzaniu dochodami miasta, wierni | i oszczędni, w wydawaniu wyroków swoich | bezstronni i summienni, w całym postępo|waniu swoim łagodni, cnotliwi i przykładni, || [68] z tych powodów oznaczaią się powinności szczegulne. |

[II.] Co do składu kahału. |

1-*mo*. Dnia 1-*o* lipca podług kalendarza rzymskie|go będzie czyniona elekcyja osób kahalnych | tym sposobem: zgromadzone miasto do do|mu kahalnego lub szkoły wieberze kandyda|tów z gospodarzy słusznych, dobrze osiadłych, | cnotliwych, prawa i zwyczajów obrządku swoje|go znaiących. |

2-*do*. Kandydatem do kahału bydź nie może: 1-*mo*. Kto | nie będzie miał lat dwudziestu czterech. 2-*do*. Któ|ry nie płaci do kahału rocznego dochodu, przy|naimniey dziesięć złotych polskich. 3-*tio*. Słu|dzy kahalni i wiernicy arędarscy do kandy|dacji iść nie mogą. 4-*o*. Dwie osoby z iedney | familii, czyli syn z oycem, teść z zięciem, | brat z szwagrem, nie powinni bydź umiesz|czani między kandydatami. |

3-*tio*. Wybrani od całego zgromadzenia kandyda|ci maią bydź podani na rejestrz || [68v] zwierzchności dworney, która naradziwszy się | z obywatelami słusznymi, o zdatności każdego kan|dydata, podkreśli w tymże rejestrze osób dwa|naście, z tych czterech pierwszych będą starsze|mi kahalnemi, a ośmiu pozostałych assessorami. |

4-*to*. Tak obrany i przez zwierzchność potwierdzony | kahał sam ieden przez rok cały zawiadywać | będzie interessami kahalnemi, a stara rada | czyli ktokolwiek pod innym jmieniem, do rzą|du bynaimniey wtrącać się nie ma. |

5-to. Wybrani do kahału na pierwszey sessyi ułożą między sobą porządek zasiadania, tak aby komplet | niemniej iak z pięciu osob, to iest z iednego star[szego i czterech kahalnych składał się. |

6-to. W każdym tygodniu, wtorek i czwartek oznacza | się na sessye ordynaryine kahału, na któ[rych starszy miesięczny z czterma dodanemi | sobie kahalnemi, od godziny trzeciej z połud[nia, do godziny szóstej, a gdyby potrzeba | wyciągała i dłużey znaydować się powinni. |

7-mo. Żaden z starszych i jemu dodanych kahal[nych od zasiadania w swoim miesiącu wy[łamywać się nie ma, chyba by chorobą był || [69] złożony, tedy inny z porządku mieysce iego za[stąpi. A ieżeliby jnteressa wyciągały którego | w miesiącu swoim odiechać, ma całemu kaha[łowi przelożyć potrzebę, wziąć od niego do[zwolenie wyiazdu na piśmie z oznaczeniem | czasu na powrot i innego do zastępstwa na | swoim mieyscu uprosić. |

8-vo. W extraordinarynych i gwałtownych przy[padkach prędk[i]ey rezolucyi potrzebujących, | wszyscy kahalni za daniem znaku przez | bieguna kahalnego, zbierać się powinni | dla ułatwienie wypadłego jnteressu. Po[dobnież i sessye ordynaryine w inne dni, | iak są pod punktem szóстым oznaczone, | mogą bydź składane, ieżeliby tego koniecz[nie wyciągała okoliczność. |

9-no. Pisarz kahalny czyli szkolnik na każdej | sessyi bądź ordynaryiney, bądź extraor[dynaryiney znaydować się ma. Powinnośćią zaś tego będzie protokul dzienny u[trzymywać, sessye odprawywane zapisy[wać z wyrażeniem, którzy kahalni na tey | sessyi zasiadali. Rezolucye, dekreta, || [69v] assygnacyi i wszelkie czynności kahalne pod nu[merami w xięgę zapisywać i z nich wypisane po[trzebujące stronie z podpisem swoim wydać, a | każda sessya czy to ordynaryina, czy extra[ordynaryina konczyć się będzie podpisem | w protokule wszelkich czynności, na tey ses[syi zdziałanych przez zasiadających kahal[nych. Wolno iednak będzie odpisać w tymże | protokule zdanie swoje; ieżeliby miał prze[ciwne udziałaney czynności, i przyczyny dla | których się nie zgadza wypisać. |

10-mo. Dnia 24-0 czerwca czyli w dzien ś[więtego] Jana | wszystkie kontrakta od kahału wydane, ko[niec swój wezmą, a nowe w tym dniu na | rok przyszły od kahału starego wydane | bydź powinny, dla czego ostatni tydzień | to iest vel dnia 24-0 czerwca pozostanie | kahalnym na obrachowanie się zupełne | z całego roku, na obliczenie dokładne | pieniędzy w kassie pozostałych, na wyda[nie kontraktów na rok przyszły, i ukoń[czenie wszystkich czynności swoich tak, | aby nowemu kahałowi stan zupełnie opi[sany podali.

W wigilią zaś elekcyi || [70] nowego kahału, to iest dnia 30 czerwca, w przy[tomności całego miasta złożą przed zwierzch[nością] dworu rachunki roczne przychodów | i wydatków, oraz wszelkich czynności swoich, | a zwierzchność gdy znaydzie wszystko na[leżycie] udziałano, wyda na piśmie z pochwa[ła] i przyzwoitym zaświadczeniem kwit oso[bom, kahał składającym, i onych do nawego | wyboru

zaleci wzaiemnie. Jezeliby się okaza|ło w rachunkach, że zawiaduiący kaha|łem, | na własne, lub mniej wydatki potrzebne, wa|żyli się brać z kassy generalney pie- niądze, albo przychód iakowy utaili; więc z opisa|niem takowey ich niegodziwey czynności wy|da zwierzchność rozkaz, ażeby wzięte pienia|dze w sowit z własnego jch maiątku na|tychmiast były oddane, a same osoby za | niezdolne utrzymywania rządu w kahale | na lat cztery ogłosi. Miło bowiem będzie | każdemu obywatelowi choćby nayuboż|szemu, nieść na offiarę publiczną grosz | iak mówią od gęby odiety, gdy wszczegul|ności każdy przekonany zostanie, przez | zdawanie publiczne rachunków, że ten nie || [70v] na zyski przywatne, lecz na konieczne mia|sta ca- łego potrzeby iest obruconym. Pomna|żać się będzie oraz w obywatelach ufność, sza|cunek i uszanowanie dla osób, kahał skła|daiących, gdy ich pracą i staraniem zoba|czą siebie wydzwignionych z ubóstwa i uci|sku kredytorów. |

[III.] Co do rządu miasta. |

Gdy kahał iest rządzcą i gospodarzem całego mia|sta, równie i partykularzy do niego należą|cych, winien zatym miec baczość, niemniey na | dobro powszechnie iako i na uszczęśliwienie | każdego szczegulne, a więc:

1-*mo.* Każda ordynaryina sessya tym się zatrud|nić i owszem od tego zaczynać się powinna, | czyli podług urządzenia raz na zawsze posta|nowionego wszystko i należycie iest dopeł|nione. |

2-*do.* Wchodziec powinien w przyczyny dlaczego | miasto tak zubożało, a doszedłszy || [71] prawdziwych źródeł, z których wypływa ubó|stwo miasta, obmyslic powinni sposoby do | podzwignienia onego, a iakowe swoje uwagi, | na piśmie zwierzchności mieyscowey podać. |

3-*tio.* Uszczęśliwienie ogólne składa się z [sz]częśliwości i do|brego mienia każdego w szczególności obywate|la, zacyz obowiazkiem iest kahału miec oko, | iak się zarządza każdy mieszkaniiec, iakie może | miec przyzwoite zyski, a iakie koniecznie wydat|ki, a iezeliby który przez marnotrawstwo i złe | zarządzenie niszczył swóy maiątek, wcześnie | temu zaradzić powinni; wzaiemnie iezeliby | rządny i cnotliwy obywatel nie mógł nayu|silniejszym staraniem i pracą ulepszyć lo|su swojego, winien kahał podać mu spo|soby i pomódz ile mozna. W obydwóch | iednak przypadkach, ma się znosić z zwierzch|nością dworną i nic bez dozwolenia na | piśmie nie czynić. |

4-*to.* Opieka wdów i sierot bez mężów i ro|dziców pozostalych do nich należy, dla cze|go po śmierci każdego z obywatelów, nay|przód starszy kahalny miesięczny z || [71v] czterma assessorami przyzwie do rady osob pięć | z bractwa, i z onemi wespół ułożą porządek po|grzebu, ustanowią opłatę od pochowania w pro|porcyą maiątku zmarłego obywatela, tak ied|nak, aby nie przechodziło więcey nad trzy od | sta, a wyznaczona zapłata od pogrzebu ma na|tychmiast bydź zapisana do

protokołu dzien|nego kahalnego z podpisem kahalnych, i osób | brackich na tey sessyi zasiadających, pienią|dze zaś kassyerowi oddane bydó powinny.

По|wtóre kahał cały zebrany wybierze z pośzrod|ku siebie dwóch kahalnych, którzy razem z pi|sarzem kahalnym przy dodanym ze dworu | widzu majątek cały ruchomy i nieruchomy | zmarłego obywatela, najmniejszey rzeczy nie | opuszczając, w polskim i hebrajskim języku | zpiszą. Regestr takowy przez siebie i widza, | ze dworu dodanego, podpisany, zwierzchno|ści mieyscowey do zakonnotowania podadzą. |

Porzecie: Po spisaniu majątku zmarłego | obywatela kagał w zupełnym komplecie ied|nego z słusznych, cnotliwych i majątkiem | zmarłemu dorownywających gospodarzy mia|sta, wybierze za opiekuna pozostałej żonie || [72] i małoletnim dzieciom, onemu rząd nad mająt|kiem, opiekę nad sierotami zleci, pod warunkiem, | ażeby za dośściem lat osieroconych dzieci, zdał | nayscisleyszy rachunek z zawiadywania ma|jątku.

Poczwarte: Jeżeliby potrzeba koniecz|na wyciągała, aby rzeczy pozostałe nim dzie|ci do lat zupełnych przyidą, równie zepsu|ciu lub zniszczeniu podpadać by mogły; w ta|kowym zdarzeniu wolno będzie kahałowi | przez aukcyą sprzedać, summę zebraną | w pewnych ręku na procent ulokować. Z nie|go sierotom pozostałym na edukacyą, | wyżywienie i opatrzenie przyzwoite do | zwrostu jch zupełnego, a zaś matce wdo|wie do życia, lub póyscia zamąż, obmyślać | gospodarstwo domowe, lub handel nale|żyty utrzymywać, długi zmarłego opłacać, | a całe czynność czyli urządzenie majątku | zmarłego obywatela pod approbatę zwierzch|ności mieyscowey podać. |

5-to. Doświadczenie poucza, że wielu z obywa|teli umiera, nieczyniwszy testamentowey | dyspozycyi wsłędem żony i dzieci iuż | dorosłych, żonatyh lub zamąż wydanych, || [72v] w takim zdarzeniu kahał spisawszy cały ma|jątek zmarłego bez testamentu, podzieli go na | cztery części równe, trzy części pozostałego ma|jątku odda synom, a czwartą córkom wyznaczcy | na posag i wyprawę z domu, jeżeliby żadna | z nich nie była zamężna. A gdyby choć jedna | z córek za życia oycy była zamąż wydana, | tedy siostróm pozostałym w domu niezamężnym bracia z swoich części taki mają | wydzielić posag i wyprawę, iako innym sios|trom zamież iuż wydanym od rodziców iest | dana lub wyznaczona. |

6-to. Uszanowanie i wdzięczność zawsze od dzieci | należy rodzicom, przeto po śmierci oycy, | matka wdowa pozostała, powinna mieć od | dzieci przytulenie, pożywienie i opatrzenie | przyzwoite, dla czego kahał oznaczy potrze|bę wdowy, przyzwoite dla nieypomieszkanie | w domu syna, lub zięcia, który sobie wybierze, i przykaże naysurowiey, aby każdy | syn, zięc, lub córka z majątku po oycu | ich pozostałego, w miarę wziętego majątku, || [73] dawał wyznaczone od kahału części do życia | iey, lub póyscia zamąż. Nieposłusznych w tey | mierze, opiekuni zwierzchności mieyscowey | doniosą, i o ukaranie dopomno się. |

7-*mo.* Wielu iest w mieście i na partykularzach, | którzy ani handlem, ani rzemiosłem, ani żad|ną przyzwoitą niezatrudnia się pracą, owszem | nie mając domu ni gospodarstwa, prozniac|twem, oszukaniem, złodziejstwem i zdrażą | dla kraiu bawią się. Tacy gdy są ciężarem | miasta, i przykład gorszący innym podaią | z miasta wypędzeni bydź powinni, a kaha|łtu będzie powinnością czuwać naybardziej, | aby każdy w mieście nayduiący się nie był | bez raboty, i pewnego sposobu do życia. |

8-*vo.* Uciemiężliwośćią iest dla miasta, że handluia|cy trunkami, mięsiwem, chlebem, obarzan|kami, krupami, drwami i tym podobnymi | do wygody mieszkańca i do żywności potrzeb|nemi produktami, wybiegaią za miasto, | zakupiają żywność, aby potym choć w tan|nym czasie, drożey potrzebuiącym || [73*v*] sprzedawali i cudzym uciskiem swoje powiększa|li korzyści, są i tacy którzy przedzaiących | na targi sprowadzaią do domów, tam oszukań|stwem wydrwiwaią przywiezione dla całego mia|sta produkta. Postępek takowy niszczy targi, | kr[z]ywdzi blizniego, hańbi obywatela.

A zatym | kahałtu będzie obowiązkiem:

Nayprzod. Do|strzegać pod odpowiedzialną z osób i maiątków | swoich, aby żaden z obywatelów nie kupował | nie w domu, tym bardziej nie wybiegał za | miasto dla nabycia produktów, lecz każdy | co potrzebuie, powinien to kupować na ryn|ku podług wagi i miary mieyskiej.

Powtórę. | Według okoliczności cz[a]sow, urodzaiów i dowozu | na targi kahał ułożywszy się z zwierzchno|ścią dworu, ogłosi cenę na wszelkie produk|ta: chleb, trunki, mięsiwa, obarzanki, ryby | i tym podobne do żywności potrzeby, a każ|dy co by się ważył albo drożey przedawać, | albo innych podkupować, a tym samym po|drażać produktu, albo za miastem, albo po | domach kupować, i nie podług miary i wagi mieyskiej, nie tylko towar nabyty utraci, | lecz nad to zapłaci sztrofu do kassy || [74] kahalney dwoie tego, co rzecz kosztowała, a to za | nayscisleyszą dworu wykonucją. |

9-*no.* Niemało przyczyniło do zubożenia miasta od|powiedzenie kahału w rozmaitych sądach za | długi przywatnych obywateli, ma iuż kahał | przepisany obowiązek w punkcie trzecim, aby | czułe miał zawsze oko na każdego w szczegul|ności obywatela, iak się zarządza i czyli hul|tawstwem niemarnotrawi, albo zaciągan|i|em | kredytu ni[e] obciąża maiątku. Tu dodaie się sko|ro będzie podany pozew po którego w mieście, | lub na partykularzach mieszkaiącego obywa|tela, natychmiast kahał wybrawszy dwóch z po|między siebie, prosić będzie zwierzchności | dworney o dodanie burmistrza, a na wsiach | dyspozytera, z którym dway wybrani z kaha|łtu, poydą do domu zapozwanego, maiątek | iego cały ruchomy i nieruchomy, nic nie opusz|czaiąc, spiszą i otaxuią, a takowy regestr przez | siebie wiernie spisany i podpisany podadzą | zwierzchności dworu i kahałowi do zakon|notowania. Jeżeli z otaxowania maiątku | pokaże się bydź zapozwany o stanie || [74*v*] opłacenia długi kahału tylko powinnością bę|dzie dopilnować, aby zapozwany stanął na ter|minie u

sądu. Na pretenzyą kredytora skuteczz|nie odpowiedział. Maiątku spisane|go i nabywa|wającego⁶¹ nie tracił, i dekretowi iaki wypadnie | przyzwoitą uczynił satysfakcyą, a możnali bę|dzie przed dekretem uczynić iakowe z kredyto|rem przyiacielskie umiarkowanie, lub rozłożenie | na raty, o to przy pomocy dwornej starać | się będą, i zawarta konwencya we wszystkich | punktach nayścislej dopefniona była, czule | dostrzegać maią do zupełnego zaspokoienia długu.

Jeżeli zaś z rejestru spisane|go i | otaxowanego maiątku pokazuię się, że za|pозwany nie iest w stanie zaspokoienia kredy|tora i bydź nie może, ma natychmiast kahał | za wiedzą dworu uczynić oświadczenie, że | pozwanego maiątku i osoby nie zasłania, a|lle na każdą rekwizycyą nawet przed dekre|tami kredytorowi oddaie, a gdyby kredytor | przed dekretem i Żyda zapozwanego i ma|iątku jego przyjmować, ani też żadnego | przyiacielskiego umiarkowania czynić nie || [75] chciał, kahał powinien bę|dzie stawić na ter|minie u sądu zapozwanego, złożyć registr | całego jego maiątku i publicznie tak osoby | i całej ruchomości oświadczyć zrzeczenie, u|wolni się tym sposobem kahał od pieni, i nie|potrzebnych a kosztownych na procedera | wydatków, a każdy w szczególności obywa|tel bę|dzie ostrożniejszy w zaciąganiu krydy|tów, oszczędniejszy w zarządzaniu swoim | zbiorem, gdy zobaczy że praca tylko i cnot|liwe zachowanie się znajdu|ą względy i och|rone, a próżniactwo i marnotrawstwo z mia|sta i wszelkich granic, chcę mieć na za|wsze wypędzone. |

[IV.] Co do sądów kahalnych. |

1-*mo.* Sądy odprawować maią podług praw i | dawnych zwyczajów swoich, nayczuley do|strzegając, aby każdemu rychła, i należy|ta sprawiedliwość oddawana była bez | względów na iakie bądź osoby. |

2-*do.* Jeżeli by starszy, lub który z kahalnych w || [75v] miesiącu swoim miał z którym obywatelem spra|wę, tedy inny mieysce iego zasiąć powinien, a za|den własney sprawy sądzić nie ma. |

3-*tio.* Podobnie|ż gdyby sprawa przychodziła wierni|ka arędarskiego, poborcy krobki cherymowey, | lub innego officyalisty, a kontraktuiący czyli | pan tego wiernika tego miesiąca | w kahale, ma wyniść i sprawy officyalisty | swego sądzić nie powinien. |

4-*to.* Wszystkie sprawy iednomyślnością, lub więk|szoscią głosów odbywane będą, a gdyby rów|ność zdań nastąpiła, tedy prezydujący czyli | starszy kahalny przydaniem kreski swoiey | rozwiąże równość, każdy iednak przy decy|zyi w protokule, zdanie swoje zapisać powinien. |

5-*to.* Jeżeliby strona czuła uciążliwość przez wyrok | sądowy, tedy apelacya do dworu, nie tyle | broniona bydź nie ma, lecz owszem pisarz | kahalny, opisawszy należycie obustronne do|wody, powinien z protokołu wiernie wy|pisać dekret, i

61 Так в рукописи.

stronie appelluiojy z pod|pisem swoim wydać, a dwor albo wyrok | podniesie albo odmieni, albo utwierdziwszy || [76] winy appellacyine na nieslusnie sąd oskarża|iącym wskaże. |

6-to. Kto by neposlusnym był wyrokowi sądu, lub | zapozwany nie stawał, a naybardziej ieszcze, | gdyby osoby kahał składaiące lzyl i nie sza|nował, takowy za doniesieniem zwierzchności | dwornej, bez naymniejszego względu | w proporcją występku, ukaranym bydź po|winien, a co się powiedziało o sądach ka|halnych, toż samo ma się rozumieć o są|dach duchownych. |

7-mo. To co się powiedziało o sądach kahalnych | i duchownych ma się rozumieć tylko o spra|wach między Żydem a Żydem wydarzaiących się. Jeżeliby zaś był spór między | chrześcianinem a Żydem, w takowym razie | sprawa przez magistrat ma bydź rozsą|dzana, a kahał uwiadomiony o zapozwie | Żyda do magistratu, dwóch wyznacz | z pośrodka siebie, którzy wespół z ma|gistratowemi rozsądzać będą spór między | chrześcianinem a Żydem zaslanym. ||

[76v] [V.] Co do przychodów i wydatków kahalnych. |

Nayistotniejsza przyczyna, że kahał Wysocki | licznemi długami został obciążony, iest niewier|ne zawiadywanie dochodami kahalnemi; ztąd | poszło wycięczenie ludu przez składki, zacią|ganie po stronach sum, dla szczegulnych a | niepowszechnych potrzeb. Naostatek to przez | pokrewieństwa, to przez przyiaźn, to przez | wspólne potrzeby i różne związki, połączo|ny kahał z obywatelami zatnieyszymi, lub | maiętnieyszymi, niszczył prywatnych miesz|kanców, a siebie i całe miasto do upadku przy|wiedł. Za czym poprawuiąc omyłki stanowie:

1-mo. Jeden z maiętnych i cnotliwych obywatelów | ma bydź od całego zgromadzenia wybrany | kassyer, i każdego roku w czasie elekcyi kahału potwierdzany na daley lub na no|wo obierany. |

2-do. Kosztem kahału będzie zrobiona skrzynia, | czyli kassa z otworem w górze tak, aby przez || [77] niego mogła bydź ukladane różnego gatunku | pieniądze, z trzema udzielnemi kluczami, z któ|rych ieden u zwierzchnika hrabstwa Wy|sockiego, drugi u starszego kahalnego mie|siącznego, trzeci u kassyera znaydować się | powinien. |

3-tio. Kassyer będzie miał udzielną xięgę, w któ|rą wydatki i przychody kahału, pod dat|tami wiernie zapisywać powinien. |

4-to. Dochody zakontraktowane, podług opisanych | rat odbierać do siebie będzie, wnoszącego | zakwituie, i o tym kahał uwiadomi, a ieżeliby | który z kontraktuiących raty należney w ter|minie nie oddał, ma natychmiast donieść o tym | kahałowi i zwierzchności dwornej. Pie|niąd[de] do kassy odbierać będzie złotem | ważnym obrączkowym lub monetą kurs | w kraiu maiącą, a nadewszystką polską | i w takimże gatunku podatki i należność | każdemu opłacać powinien. |

5-to. Żadnych wydatków czynić nie może, poki | nie odbierze na piśmie wydanej od kaha|tu assygnacyi, a przez dwór || [77v] potwierdzoney, a iezeliby tey ostrożności nie użył | albo z [k]aha|nych pieniędzy na swoje potrzeby | wziół, albo niepotrzebny wydatek uczynił, tedy | w sowit własnego maiątku wrócić będzie powinien. | Podobnież gdyby za wydaną assygnacyą | opłacił summę, a kwitu od biorącego pienią|dze nie wziół, tedy wydatek takowy przyiętym | mieć nie będzie. |

6-to. Każdego miesiąca powinien przynieśc xiąż|kę, w którą codziennie przychody i wydat|ki zapisuie, i podać do zakonnotowania ca|łemu kaha|łowi i zwierzchności dworney. |

7-mo. Skoro kaha|ł wybranym zastanie, zaraz na | pierwszy lub drugiey sessyi, rozkaże na|pisać po hebraysku registr bierczy | pogłównego i podymnego, i ony podpi|sem swoim utwierdzi, potym z pośrzod|ka siebie wyznaczą dwóch kaha|nych, czyli więcey, którzy razem z szkolnikiem poy|dą do domu każdego gospodarza, uwi|domią wiele na ratę półroczną sam i pod|komorni iego maią zapłacie pogłównego | i podymnego. Dzień wnoszenia || [78] pieniędzy ogłoszą, i dla pamięci tak wielość | wnosić się maiącego podatku, iako też dzień, | którego koniecznie wnosić powinni, na ścienie | u każdego gospodarza zapiszą, a takowy | porządek każdego półroczna ma bydź za|chowany i dworowi opowiadany. |

8-vo. Poborca od kaha|łu do wybierania oznaczy, | i wybrany powinien koźdemu obywatelowi | dać na piśmie sriwiadectwo, iako w tym a | w tym dniu odebrał podatku tyle a tyle, | bez żądania najmnieyszey za to opłaty, | a wybrane pieniądze natychmiast za | kwitem kassyerowi odda. |

9-mo. Po wyszłym ostatnim terminie, do znoszenia po|datków publicznych, naydaley trzema tygodnia|mi przed wnoszeniem do kancellaryów powia|towych, kaha|ł wypisać każe registr osób, u | których zalega i dołożywszy, którzy przez | krnąbrność, a którzy przez niemożność po|datków nie oddali, podpisany poda zwierzch|ności dla zyskania dworney eksekucyi. |

10-mo. Dochody kaha|łne iedne są za kontrakta|ktami⁶², drugie pod dozór i wybór kaha|łu || [78v] oddane, te które są zakonnotowane odbierać bę|dzie kassyer w ratach przepisanych i odda|jącego zakwituie, te zaś które są przypadko|we, i pod wybor kaha|łu zostawione, iako to | od jabka rayskiego, sztrofów, pogrzebów | i innych tym podobnych; zgromadzony | w komplecie kaha|ł na sessyi o wielości telgo dochodu stanowić powinien i większo|ścią głosów za decydować, wiele od czego | ma bydź płaconą. Pieniądze zaś natych|miast kassyerowi maią bydź oddane i do | dyaryuszu czyli protokołu codziennego | wpisane, a kaha|ł przy sobie najmniey|szego szeląga utrzymywać nie może. |

11-mo. Kontraktuiący krobkę cherymową i inne | dochody kaha|łu ma zaraz przy wzię|ciu kontraktu złożyć oblig u kassyera | na całą summę, iaka w kontrakcie bę|dzie umieszczona, który po opłaceniu zu|pełnym pomienionych ratach wróco|-

62 Так в рукописи.

ny kontraktuiącemu zostanie, a ježeli|by podług umowy w kontrakcie opisa|ney, raty którey nie opłacił, tedy kahał || [79] ma zanieść prozbę do zwierzchności o wysła|nie exekucyi na wybor całkowitey summy | w obligu zapisany, chociaźby znacznieyszą | część ratami powyższemi zaliczył. |

12-*do*. Gdy potrzebna iest wiadomość, iak wiele kon|traktuiący dochody kahalne maią zysku lub | straty, przeto wiernicy, chazan i pod iakim | tytułem poborca, bądź krobki cherymowey, | bądź innych dochodów maią registra | swoje co miesiąc wiernie kahałowi do pod|pisu dawać; nie żeby summa w kontrak|cie zapisana mogła byđz podwyższona, | i naddatku w tym roku żadaną od kontrak|tuiącego, lecz żeby kahał był przeświad|czony, iak w dalszym czasie tymi docho|dami ma zarządzać. |

13-*io*. Dość przez się zubożony kahał, uciśniony, | więcey ieszcze zostawał wymaganiem pre|zentów na święta, przyiazdy i inne o|kolicznosci, albo też kahał czyniąc grzech|ność rozdawał dobrowolnie offiary i po|darunki zwierzchnikom, officyalistym i | innym, a nawet postronnym, tym samym || [79v] marnotrawił dochody kahalne. Ten zwyc[z]ay na | zawsze kasuie i naysurowiey postanawiam, że ieże|liby kahalnym było dowiedziono, że to czy zwierzch|nikowi, czy officjaliście, czy samemu nawet dzie|dzicowi, na koniec komukolwiek bądź tuteyszemu, | bądź obcemu dawane bywały prezenta w cukrze, kawie, cytrynach i tym podobnych z docho|dów kahalnych, natychmiast pod naysciśle|szą exekucją ci którzy, którzy offiarowali zapłacić bę|dą powinni do kassy kahalney troie tyle, ile | na prezenta ruszyli kahalnych pieniędzy, | a nadto wykraczaiący przeciw temu zaka|zowi na lat trzy od zasiadania w kahale u|suniętemi zastaną. |

14-*to*. W czasie przechodu żołnierza kraiowego lub | obcego, wybrane będą podwody i żywno|ści z miasta, słuszność sama wyciaga, a że|by wydatek nad to nie przez kahał ieden, | lecz przez całe miasto był złożony, zaczym | w wydarzoney takowey potrzebie kahał | ma zawsze uwiadamiać zwierzchność dwo|ru, a dwór zniósłszy⁶³ wydatek na pod|wody, lub żywność dostarczoną kwartałami || [80] czy rocznie, uczyni rozkład pomiarkowany, tak na | chrześcian, iako i Żydów, aby publiczny ciężar ró|wnie wszystkich obywateli dotykał. |

15-*to*. Lubo wielość przychodu i wydatku rocznego | do kahału Wysockiego ieszcze wyjaśniona nie | iest, wnoszę iednak z niektórych źródeł, że | dziś nawet są dostarczaiącemi na potrzeby | kahału, a w dalszym czasie cnotliwym zarzą|dzie niem powiększone byđz mogą, dla czego | wszystkie składki dotąd praktykowane za|kazuią się, chyba by gwałtowna i nieprzewi|dziana wypadła okoliczność, wtedy za do|zwoleniem na piśmie dworu, czynione byđz | mogą. |

Takowe urządzenie, co do składu kahału, rządu | miasta, odprawowania sądów, zawiadywa|nia dochodów przezemnie uczynione, aby | od dnia zaraz

63 Так в рукописи.

dzisieyszego⁶⁴ w naysczulszey | było exekucyi, pod odpowiedzialią z maiątk|ku i osób obranych teraz na kahal|nych zalecam.

Działo się w Wyso|kim Litewskim roku 1794-0 miesiąca | czerwca 24-0 dnia. |
Kopia. |

Опубликованные источники и литература

Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego, opracował do druku Artur Eisenbacht, t. VI, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1969.

Volumina Legum. Przedruk Zbioru Praw, t. VIII, Petersburg: nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860.

Volumina Legum, t. IX, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1889.

Volumina Legum, t. X, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1952.

Glemža Liudas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 m.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010.

Wąsicki Jan, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z 1793 roku. Studium historyczno-prawne*, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1952.

Zienkowska Krystyna, Obywatele czy mieszkańcy? Nieudana próba reformy statusu żydów polskich w czasie Sejmu Czteroletniego, in: *Sejm Czteroletni i jego tradycje*, pod redakcją J. Kowieckiego, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991, p. 152–166.

Стрэнкоўскі Сяргей П., Гарадская рэформа апошняга Гродзенскага сейма, in: *Научные труды Республиканского института высшей школы: Сборник научных статей, Исторические и психолого-педагогические науки*, под ред. В. Ф. Беркова, вып. 12, ч. 1, Минск, 2012, с. 282–289.

Стрэнкоўскі Сяргей П., Рэформы гарадскога самакіравання Беларусі ў 90-я гады XVIII стагоддзя = Self-government reforms in Belarusian cities in the 90-s of XVIII century, in: *Ученые записки. Витебский государственный университет имени П. М. Машерова*, т. 12, Витебск, 2011, с. 75–84.

Стрэнкоўскі Сяргей П., Самакіраванне мястэчка Дзярэчын у канцы XVIII ст. (па «Арганізацыі магдэбургскай юрысдыкцыі ў горадзе, які названы Дзярэчын»), in: *Капыль: гісторыя горада і рэгіёна: да 360-годдзя надання Капылю прывілея на магдэбургскае права*, уклад. А. А. Скеп'ян, А. Б. Доўнар, І. В. Соркіна, Мінск: Беларус. навука, 2012, с. 117–147.

АЛЕКСАНДР ДОВНАР – кандидат исторических наук, заведующий Отделом источниковедения и археографии Института истории Национальной академии наук Беларуси. Сфера научных интересов – социально-экономическое развитие Беларуси времен Великого княжества Литовского XV–XVIII вв., в частности: экономическое положение городов, развитие сельского хозяйства, состояние дорожных коммуникаций, водного и сухопутного транспорта. Особое внимание исследователь уделяет вопросам социальной стратификации мещанского и крестьянского сословий, истории и анализу финансово-хозяйственной деятельности органов городского самоуправления XV–XVIII вв.

E-mail: dounar_zagor@mail.ru

64 Второе *i* переправлено из другой буквы, возможно *s*.

LIETUVOS AUKŠTOJO BRESTO VAIVADIJOJE VALDYMO REFORMA 1794 M.

ALEKSANDRAS DOUNARAS

Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Istorijos institutas

Straipsnyje, remiantis 1794 m. priimtomis ordinacijomis (instrukcijomis), analizuojamas Bresto vaivadijos Lietuvos Aukštojo (*Vysokaje*) miesto valdymas ir šio miesto žydų kahalo savivaldos organizacija. Parodoma, kad 1794 m. mieste buvo įvestos originalios miestiečių krikščionių ir žydų savivaldos sistemos, atskleidžiama savivaldos institucijų rinkimo ir jų funkcionavimo tvarka, nustatoma, kad miesto ir kahalo valdymo instrukcijų parengimą ir jų priėmimą lėmė savininko siekiai atkurti ekonominį miesto pajėgumą bei sudaryti kuo palankesnes sąlygas dinamiškai miesto plėtrai. Didelės įtakos instrukcijoms parengti ir priimti turėjo XVIII a. 9–10-ojo dešimtmečių Abiejų Tautų Respublikos teisėkūra. 1794 m. ordinacijos buvo Miestų įstatymų, priimtų 1791 ir 1793 m. seimuose, adaptacija.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukštojas buvo privatus miestas, jo savivaldos organizacinėje struktūroje svarbų vaidmenį išlaikė dvaro institutas. Tačiau miestiečiams buvo suteikta teisė rinkti pagrindinius miesto pareigūnus. Pagrindiniu administraciniu ir teismo organu tapo dvaro kontroliuojamas Aukštojo magistratas. Jis turėjo teisę rinkti antraeilius miesto tarnautojus. Tiek magistrato, tiek ir kahalo kasdieninėje veikloje ypač daug dėmesio buvo skiriama miestiečių gyvenimo sąlygoms gerinti ir saugumui mieste užtikrinti.

Kaip ir ordinacijos, skirtos krikščioniškajai miesto bendruomenei, taip ir 1794 m. priimtos žydų kahalo ordinacijos pagrindinis tikslas buvo ne tik naujais principais perorganizuoti kahalo savivaldą, bet ir pajungti jį dvaro kontrolei.

Straipsnio priede skelbiamos abiejų instrukcijų publikacijos originalo (lenkų) kalba.

Reikšminiai žodžiai: miestas, Lietuvos Aukštojas (*Vysokaje*), Bresto vaivadija, Pranciškus Sapiega, miestiečiai, žydai, savivalda, magistratas, kahalas, šaltinio publikacija.